

Forenzično računovodstvo i forenzična revizija

Jelavić, Andrea

Master's thesis / Diplomski rad

2021

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Economics in Osijek / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Ekonomski fakultet u Osijeku**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:145:918685>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-11-29**

Repository / Repozitorij:

[EFOS REPOSITORY - Repository of the Faculty of Economics in Osijek](#)

Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku
Ekonomski fakultet u Osijeku
Diplomski studij Financijski menadžment

Andrea Jelavić

Forenzično računovodstvo i forenzična revizija

Diplomski rad

Osijek, 2021.

Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku
Ekonomski fakultet u Osijeku
Diplomski studij Financijski menadžment

Andrea Jelavić

Forenzično računovodstvo i forenzična revizija

Diplomski rad

Kolegij: Revizija financijskih institucija

JMBAG: 1311026525

E-mail: andr.jelavic@gmail.com

Mentor: izv.prof.dr.sc. Ivo Mijoč

Osijek, 2021.

Josip Juraj Strossmayer University of Osijek
Faculty of Economics in Osijek
Graduate Study Financial Management

Andrea Jelavić

Forensic Accounting and Forensic Auditing

Graduate paper

Osijek, 2021.

**IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI, PRAVU PRIJENOSA
INTELEKTUALNOG VLASNIŠTVA, SUGLASNOSTI ZA OBJAVU U
INSTITUCIJSKIM REPOZITORIJIMA I ISTOVJETNOSTI
DIGITALNE I TISKANE VERZIJE RADA**

1. Kojom izjavljujem i svojim potpisom potvrđujem da je završni rad isključivo rezultat osobnoga rada koji se temelji na mojim istraživanjima i oslanja se na objavljenu literaturu. Potvrđujem poštivanje nepovredivosti autorstva te točno citiranje radova drugih autora i referiranje na njih.
2. Kojom izjavljujem da je Ekonomski fakultet u Osijeku, bez naknade u vremenski i teritorijalno neograničenom opsegu, nositelj svih prava intelektualnoga vlasništva u odnosu na navedeni rad pod licencom Creative Commons Imenovanje – Nekomercijalno – Dijeli pod istim uvjetima 3.0 Hrvatska.
3. Kojom izjavljujem da sam suglasan/suglasna da se trajno pohrani i objavi moj rad u institucijskom digitalnom repozitoriju Ekonomskoga fakulteta u Osijeku, repozitoriju Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku te javno dostupnom repozitoriju Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu (u skladu s odredbama Zakona o znanstvenoj djelatnosti i visokom obrazovanju, NN br. 123/03, 198/03, 105/04, 174/04, 02/07, 46/07, 45/09, 63/11, 94/13, 139/13, 101/14, 60/15).
4. Izjavljujem da sam autor/autorica predanog rada i da je sadržaj predane elektroničke datoteke u potpunosti istovjetan s dovršenom tiskanom verzijom rada predanom u svrhu obrane istog.

Ime i prezime studentice: Andrea Jelavić

JMBAG: 1311026525

OIB: 59165789356

E – mail za kontakt: andr.jelavic@gmail.com

Naziv studija: Diplomski studij Financijski menadžment

Naslov rada: Forenzično računovodstvo i forenzična revizija

Mentor rada: izv.prof.dr.sc. Ivo Mijoč

U Osijeku, 2021. godine

Potpis: _____

Forenzično računovodstvo i forenzična revizija

SAŽETAK

Pojmovi forenzično računovodstvo i forenzična revizija su postojali od davne povijesti, ali su zamah dobili početkom 20. stoljeća. Glavna zadaća forenzičnog računovodstva i forenzične revizije je detekcija financijskih prijevара gospodarskih subjekata. Forenzično računovodstvo obuhvaća razne druge discipline, a to su: kontroling, financijsko računovodstvo, psihologiju, pravo i kriminalistiku te reviziju. Forenzična revizija proizlazi iz forenzičnog računovodstva i za nju ne postoji točna definicija. Forenzički računovođa koristi se računovodstvenim, revizijskim i istražnim znanjem i obrazloženjem kako bi otkrio i riješio financijske i računovodstvene probleme u poslovanju poduzeća. Forenzični revizori obično su računovođe ili revizori koji su, zbog svojih stavova, vještina, znanja i iskustva, stručnjaci za otkrivanje i dokumentiranje prijevара.

Ovaj rad također analizira slučajeve manipulacija financijskih izvještaja. Financijske prijevare slučaju „Enron“ i slučaju „Toshiba Corporation“ su prijevare orijentirane na tvrtke koje kotiraju na burzi, oblik Ponzijeve sheme nalazi se u tvrtki „ZZZZ Best“. Obrađene su i prijevare od strane zaposlenika za koje su primjeri slučaj „Koss Corporation“ i u slučaj „Alberta Motors Association“. Slučaj „MF Global“ i Bustout shema predstavljaju prijevare banaka i drugih financijskih institucija. Navedene prijevare su geografski smještene diljem svijeta dok je najveća financijska prijevара u Republici Hrvatskoj slučaj tvrtke „Agrokor“ koji je utjecao na nacionalnu ekonomiju.

Ključne riječi: financijski izvještaji, prijevare, računovodstvo, forenzično računovodstvo, revizija, forenzična revizija

Forensic accounting and forensic auditing

SUMMARY

Forensic accounting and forensic auditing has been here from ancient history, but it came to a full swing in the beginning of the twentieth century. The main task of forensic accounting and forensic auditing is to detect financial frauds of economic agents. Forensic accounting encompasses various other disciplines, namely: controlling, financial accounting, psychology, law and criminalistics and auditing. Forensic auditing is an offspring of forensic accounting and as such has no exact definition. A forensic accountant uses accounting, auditing and investigative skills and rationale in order to detect and solve financial and accounting problems in dealings of companies. Forensic auditors are usually accountants or auditors who excel in detecting and documenting frauds because of their beliefs, skills, knowledge and experience.

This thesis also analyses cases of financial report manipulations. Financial reports in the 'Enron' case and the 'Toshiba Corporation' case are frauds relating to quoted companies and there is a form of a Ponzi scheme for the company 'ZZZZ Best'. Frauds conducted by employees have also been analysed, e.g. the 'Koss Corporation' case and the 'Alberta Motors Association' case. The 'MF Global' case and the Bust-out scheme represent frauds conducted by banks and other financial institutions. The above mentioned frauds are geographically distributed all around the world and the most serious financial fraud in the Republic of Croatia is the case of 'Agrokor' company which had an impact on the national economy.

Key words: financial reports, frauds, accounting, forensic accounting, auditing, forensic auditing

SADRŽAJ

1. Uvod.....	1
2. Teorijska podloga forenzičnog računovodstva i forenzične revizije	3
2.1. Forenzično računovodstvo	3
2.1.1. Razvoj forenzičnog računovodstva	4
2.1.2. Značaj forenzičnog računovodstva.....	4
2.1.3. Forenzični računovođa	7
2.1.3.1. Uloga i zadatci forenzičnog računovođe	7
2.1.3.2. Podjela i vrste	8
2.1.3.3. Obrazovanje, potrebna znanja i vještine	8
2.1.4. Korisnici forenzičnog računovodstva.....	9
2.2. Forenzična revizija	10
2.2.1. Karakteristike forenzične revizije	11
2.2.2. Ciljevi forenzične revizije	12
2.2.3. Tijek forenzične revizije.....	13
2.2.3.1. Pokretanje istrage.....	13
2.2.3.2. Teorija prijevare.....	13
2.2.3.3. Sastavljanje plana istrage.....	14
2.2.3.4. Prikupljanje dokaza	14
2.2.3.5. Provođenje intervjua	15
2.3. Vanjski i unutarnji pokazatelji lažiranja financijskih izvještaja.....	15
2.3.1. Unutarnji pokazatelji	16
2.3.1.1. Opći unutarnji pokazatelji.....	16
2.3.1.2. Deduktivni pristup	16
2.3.2. Vanjski pokazatelji	17
2.3.2.1. Opći vanjski pokazatelji	17
2.3.2.2. Pokazatelji manipulacija za tvrtke koje kotiraju na burzi.....	18
2.3.2.2.1. Povećanje prihoda	18
2.3.2.2.2. Smanjenje troškova i rashoda.....	19
2.3.2.3. Skrivanje obveza.....	20

2.3.2.3.1. Vanjski pokazatelji skrivanja obveza	20
2.3.2.3.2. Odnos duga i EBITDA-e	20
2.4. Izravne detekcije manipulacija	21
2.4.1. Konsolidacija.....	22
2.4.2. Manipulacije s prihodom	22
2.4.2.1. Povećanje prihoda.....	22
2.4.2.2. Smanjenje prihoda	22
2.4.3. Manipulacije troškova	23
2.4.3.1. Smanjenje troškova.....	23
2.4.3.2. Povećanje troškova	23
2.4.4. Stezanje amortizacije.....	23
2.4.5. Računovodstveno pranje	24
2.5. Borbe protiv prijevara	25
3. Metodologija	26
4. Najpoznatije računovodstvene prijevare	27
4.1. Lažiranje financijskih izvještaja tvrtki koje su kotirale ili kotiraju na burzi....	27
4.1.1. Slučaj Enron	27
4.1.2. Slučaj „Toshiba Corporation“	31
4.2. Ponzijeva shema.....	32
4.2.1. Slučaj „ZZZZ Best“	32
4.3. Prijevare od strane zaposlenika	34
4.3.1. Slučaj „Koss Corporation“	34
4.3.2. Slučaj „Alberta Motor Association“	35
4.4. Banke i druge financijske institucije.....	36
4.4.1. Slučaj „MF Global“	36
4.4.2. Bustout shema	36
4.5. Slučaj „Agrokor“	37
5. Rasprava	39
6. Zaključak.....	41
LITERATURA	43

Popis slika.....	45
Popis tablica	46

1. Uvod

Cilj prijave u kaznenom aspektu je utvrditi postoji li zločin doista te se upravo time bavi forenzika. Forenzika podrazumijeva provjeravanje legitimnosti akcija u svim područjima djelovanja kao na primjer u kriminalistici u slučaju istraživanja kaznenih djela, u poslovanju u slučaju nepravilnog vođenja financijskih izvještaja i slično. Ovaj diplomski rad je orijentiran na proučavanje djelovanja forenzike u računovodstvu i reviziji. Računovodstvo ima dugu povijest, danas je primijenjeno dvojno knjigovodstvo čiji se prvi cjeloviti opis pojavio 1494. godine, a autor je Luca Paciolo, talijanski redovnik i matematičar. Paciolo nije izmislio ovaj sustav nego se razvijao tijekom dugog vremenskog razdoblja. Segmenti koji su se prvo razvili uključuju, na primjer, naplatu potraživanja "obje strane" takve transakcije je lako vidjeti, budući da novac i potraživanja fizički i/ili pravno postoje, a porast gotovine bio je jednak smanjenju potraživanja.

Život svake osobe je na ovaj ili onaj način povezan s gospodarstvom, pa mu je potrebno sve više računovodstvenih znanja kako bi prevladao rizik i neizvjesnost. Računovodstvo u globalu obuhvaća vođenje poslovnih knjiga, financijsko izvještavanje te interpretiranje poslovnih transakcija. Dodavanjem riječi forenzika u računovodstvo dobije se forenzično računovodstvo koje je po nekima jedno od najstarijih zanimanja, a datira još od Egipćana. "Oči i uši" kralja je bila pouzdana i odgovorna osoba koja je u osnovi radila kao forenzički računovođa i brinula se o zalihama žita, zlata i druge imovine. Forenzično računovodstvo je nastalo kako posljedica sve češćih slučajeva prijave u poslovnom svijetu, forenzični računovođa je zadužen za utvrđivanje stvarnog stanja financijskih izvještaja gospodarskih subjekata. Analiza financijskih izvještaja je ključna stavka u forenzičnom računovodstvu zato što su većinom financijske prijave povezane s manipulacijama financijskih izvještaja. Osim manipulacija financijskim izvještajima, postoje i drugi oblici prijave pri poslovanju financijskih subjekata, a neke od njih su: Ponzijeva shema, prijave od strane zaposlenika, prijave financijskih institucija i slično. Širim aspektom analize i kontrole prijave se bavi financijska revizija. Revizija se u ekonomiji općenito odnosi na preispitivanje, naknadno pregledavanje poslovnih aktivnosti i stanja. Forenzična revizija uključuje specijalizirani pristup i metodologiju za uočavanje prijave, to jest vrši se revizija zbog dokaza prijave. Svrha je dokazati ili opovrgnuti da prijave postoji. Povijesno gledano, forenzički računovođe jesu pozvani tek nakon što se pronađu dokazi ili se osnova sumnja u pojavu prijave putem

navoda, prigovora ili samog otkrića. Izvješća financijske revizije se koriste na sudsko-financijskim sporovima.

Prijevarena je zapravo proces namjernog dovođenja u zabludu neke druge strane. U financijskom smislu počinitelja prijevarena mogu biti direktori, zaposlenici, cijela organizacija, i slično, a žrtve prijevarena također mogu biti sami poslovni subjekt, zaposlenici, investitori, direktori, kupci i slično. Kako bi prijevarena bile detektirane, forenzični računovođa mora biti u stanju prepoznati prijevarena s minimalnim izvorom informacija, mora biti u mogućnosti identificirati financijski problem koji se nalazi kod poslovnog subjekta, dobro prezentirati svoje otkriće te mora posjedovati istraživački mentalitet i istraživačke sposobnosti. Neke od najpoznatijih svjetskih prijevarena su vrijedile nekoliko milijardi dolara i to većinom na štetu investitora i poslovnih partnera. Manipulacije financijskim izvještajima gospodarskih subjekata koji kotiraju na burzi uočene su u slučaju „Enron“ i slučaju „Toshiba Corporation“, oblik Ponzijeve sheme nalazi se u tvrtki „ZZZZ Best“, prijevarena od strane zaposlenika dogodile su se u slučaju „Koss Corporation“ i u slučaju „Alberta Motors Association“ te se prijevarena banaka i drugih financijskih institucija nalaze se u bustout shemi i u slučaju „MF Global“. Najpoznatija financijska prijevarena u Republici Hrvatskoj je bio slučaj tvrtke „Agrokor“ koji se utjecao na nacionalnu ekonomiju te je utemeljen većinom na manipulacije financijskim izvještajima.

Kako postoje financijske prijevarena, tako postoje i institucije koje se bave borbom protiv financijskih prijevarena. Institucije i organizacije koje su orijentirane na rješavanje i borbu protiv financijskih prijevarena su USKOK i Državno odvjetništvo Republike Hrvatske te postoji i pravna regulativa koja se odnosi upravo na prijevarena. Neke od međunarodnih institucija koje se bave financijskim prijevarama su Committee Of Sponsoring Organizations Of The Treadway Commission (COSO) i Europski ured za borbu protiv prijevarena (OLAF). Kako svaki gospodarski subjekt mora objavljivati financijske izvještaje u kojima je vidljivo cjelokupno poslovanje, hipoteza ovog rada je da su sve promatrane financijske prijevarena utemeljene na manipulacijama financijskim izvještajima gospodarskih subjekata.

2. Teorijska podloga forenzičnog računovodstva i forenzične revizije

Poglavlje teorijske podloge forenzičnog računovodstva i forenzične revizije definira ključne pojmove ovog diplomskog rada, obradom vanjskih i unutarnjih pokazatelja lažiranja financijskih izvještaja, izravnim detekcijama prijevара kao što su manipulacije prihoda, manipulacije troškova, pranje novca i slično te institucijama i organizacijama koje se bave borbom protiv financijskih prijevара.

2.1. Forenzično računovodstvo

Suvremeno računovodstvo od ugovaratelja zahtijeva visoke profesionalne i moralne standarde, jer u ovoj djelatnosti sve je veća potreba za otkrivanjem i dokazivanjem ekonomske slike poduzeća. Istodobno, ove tendencije iz različitih sklonosti također mogu biti praćene tendencijama ka nepravедnom i/ili neistinitom praćenju i izvještavanju o ekonomskim uvjetima i uspjesima. Stoga u ovoj aktivnosti imamo profesionalna (načela i standardi) i moralna pravila (načela profesionalnog ponašanja) o profesionalnom stavu izvođača ove aktivnosti. U računovodstvu su nezakoniti i drugi nemoralni postupci posebno uočljivi kada netko ozbiljno krši pravila, poput prijevара uprave ili, u dogovoru s vjerovnicima i/ili vlasnicima poduzeća. Manje su uočljive ili uopće nisu ove radnje kada netko daje pretjerano rizična i optimistična ekonomska predviđanja o uspjesima i/ili očekivanim stanjima i prešućuje sve što je manje atraktivno, ali i vrlo rizično za menadžere i/ili vlasnike. Čak i u tim slučajevima možemo govoriti o prijevarama, koja nije kaznene prirode, osim u nezakonitim slučajevima. Stoga su otkrivene prijevarama skrivene pod plaštem uobičajenog poslovnog rizika, ali u stvarnosti su rezultat profesionalne i etičke nebrige pojedinaca. Računovođa je glavni čuvar znanja o ekonomskoj slici i situaciji u poduzeću. Sudbina onih koji stupaju u poslovne odnose s tvrtkom uvelike ovisi o njegovom profesionalnom znanju i njegovom moralu. Svoje znanje priopćava u obliku izvještaja koji pružaju korisnicima jedinstvene ili raznolike i izražajno bogate informacije. Ali nikada se ne može očekivati apsolutna istina od nekoga, jer u svakoj predstavljenoj stvari postoji i subjektivnost nosača informacija. Ne može se zajamčiti objektivnost, pa je važno da oni koji su uključeni u ovu aktivnost budu svjesni da upravo njihov profesionalni stav stvara povjerenje u rad ove aktivnosti. (Koletnik & Kolar, 2008:120) Pojaćana svijest i vaćnost hvatanja i sprećavanja prijevarama započeli su stalni rast potražnje za forenzićkim računovođama.

„Forenzičko računovodstvo može se opisati kao korištenje revizijskih i istražnih vještina za ispitivanje financijskih izvještaja u pripremi za upotrebu na sudu. Međutim, postoji mnogo načina i varijacija posla koji se mogu iskoristiti, a koji se ne moraju nužno uskladiti s tim opisom. Forenzičnog računovođu može se angažirati da radi sve, od rješavanja brakorazvodnih sporova do otkrivanja prijevара u velikim korporacijama.“ (Dreyer, 2014)

2.1.1. Razvoj forenzičnog računovodstva

Po nekima je forenzičko računovodstvo jedno od najstarijih zanimanja i datira još od Egipćana. Još su tada Faraoni imali pouzdane ljude koji su nadzirali stanje zlata, žitarica i ostalih resursa. No, počeci forenzičnog računovodstva kakvog ga danas poznajemo datiraju iz 1817. godine kada su na parnici u Meyer protiv Seftona korišteni dokazi računovodstvene dokumentacije. „Izraz “forenzično računovodstvo“ je nastao 1946. godine u članku “Forensic Accounting – Its Place in Today’s Economy”, koji je napisao Maurice E. Peloubet, tadašnji partner u jednoj računovodstvenoj kompaniji.“ Nagli porast zanimanja za disciplinu forenzičnog računovodstva počinje 2000ih godina. Američka porezna uprava je bila prva organizacija koja se koristila forenzičnim računovođama u jednom poznatijem slučaju porezne prijevare glumca Al Caponea. Forenzično računovodstvo se brzo razvijalo jer je bilo sve više potreba za pronalaženje dokaza financijskih prijevара koji bi se mogli iskoristiti u sudskom postupku. „Od 1960-ih godina je Američki Federalni Ured za Istrage (eng. Federal Bureau of Investigation – FBI) zaposlio preko 600 specijalnih agenata računovođa te i danas imaju sličan broj uposlenika u odjelu za financijski kriminal. Odjel istražuje slučajeve financijskih prijevара, internet kriminala, pranja novca i ostala kaznena djela iz područja gospodarskog kriminala.“ (Šestanović & Palac, 2008.)

2.1.2. Značaj forenzičnog računovodstva

U poslovnom i osobnom životu odvijaju se razne aktivnosti koje se isključivo ili neizravno bave forenzikom u okviru određene djelatnosti, među njima je i forenzičko računovodstvo kao novi aspekt ili nova grana računovodstvene djelatnosti ili kao poseban profesionalni zadatak kojim se bavi forenzički računovođa. Na profesionalni način ocjenjuje se pravni i pošten moralni tretman ekonomskih kategorija, njihovo predstavljanje i izvještavanje o njima u sudske i poslovne svrhe. Posebno se radi o vrsti računovodstvene procjene koja je namijenjena sprečavanju i otkrivanju i dokazivanju otkrivene prijevare ili drugih kaznenih

djela. Radi se o procjeni profesionalne etike i pouzdanosti fizičkih osoba i davanju nepristranog mišljenja o potencijalnoj opasnosti ili stvarnoj prisutnosti legalno nezakonitih radnji u njihovom poslovanju. Forenzička pitanja su posebna vrsta profesionalnih zadataka i također posebna djelatnost koja je u medicini prisutna najduže vrijeme. O tome je snimljen velik broj filmova i brojne serije o forenzičkoj istrazi kaznenih djela. U usporedbi sa sudskom medicinom, sudsko računovodstvo je puno mlađe i tek se nedavno uspostavilo kao samostalna djelatnost i profesija. Većina ljudi je manje upoznata s ovom djelatnošću i povezuju je samo s kaznenim djelima koja su već predmet sudskog postupka. U stvarnosti, uz sudske ili kaznene slučajeve, forenzičko računovodstvo također se bavi slučajevima koji su namijenjeni poslovnoj i privatnoj sferi. Forenzičko računovodstvo je stoga posebna računovodstvena zadaća koju obavljaju kvalificirani forenzički računovođe; sposobni su otkriti i procijeniti izgubljene ekonomske koristi, štetu i obveze prouzročene kriminalom. (Koletnik & Kolar, 2008:120)

Forenzično računovodstvo je povezano i sa raznim drugim disciplinama kako je prikazano na Slici 1. Povezano je s financijskim računovodstvom koje uključuje prema (Šestanović & Palac, 2008.) „evidentiranje, klasificiranje, obradu knjigovodstvene dokumentacije i izradu financijskih izvještaja u skladu s računovodstvenim standardima i načelima, koji se prezentiraju vanjskim korisnicima.“ Forenzično računovodstvo upravo je bazirano na nadzoru računovodstvenog sustava poslovnog subjekta te provjeri autentičnosti prikazanih iznosa i brojeva.

Forenzično računovodstvo povezano je s kontrolingom. „Kontroling podrazumijeva upravljanje, nadziranje, usmjeravanje. Kontroling je funkcija unutar upravljačke organizacijske jedinice, koja pomaže menadžmentu u planiranju, realizaciji i kontroli postavljenih ciljeva uz sposobnost prilagodbe unutarnjim i vanjskim promjenama.“ (Šestanović & Palac, 2008.) Dio forenzičnog računovodstva je i revizija koja prema (Šestanović & Palac, 2008.) „se odnosi na povijesne poslovne događaje, promjene i financijske izvještaje za protekla poslovna razdoblja, ali za razliku od forenzičnog računovodstva ne usmjerava se na analizu i pregled poslovnih promjena koje su u nastajanju ili postoji sumnja da će nastati.“

Povezanost financijskog računovodstva i statistike vidljiva je kroz korištenje raznih statističkih alata za obradu prikupljene baze podataka također i za njihovo tumačenje i analizu. Baze podataka poslovnih subjekata sadrže velike količine podataka, a upravo pojava

grešaka kroz statističku analizu ukazuje na mogućnost postojanja nepravilnosti odnosno mogućnost postojanja manipulacija u financijskim izvještajima. Jedna od statističkih metoda je i primjena Benfordovog zakona. (Šestanović & Palac, 2008.)

Dokazi koji nastanu djelovanjem forenzičnog računovodstva su dio dokaza sudskog postupka. Upravo zbog te povezanosti potrebno je poznavati prema (Šestanović & Palac, 2008.)

„značajan obujam pravnih propisa, kao i kazneno, trgovačko, obvezno i odštetno pravo. Potrebno je poznavati zakonske obveze i dužnosti prijavljivanja kaznenih djela koja su otkrivena, a koja se progone po službenoj dužnosti. Mora poznavati i zakonske procedure iz područja istraživanja financijskih kaznenih djela, sprečavanja pranja novca, metode prikupljanja dokaza i preduvjete za njihovu zakonitost i razloge zbog kojih se dokazi izuzimaju kao nezakoniti.“

Povezanost psihologije i forenzičnog računovodstva očituje se kroz bihevioralnu psihologiju. Svako počinjenje prijevare ima za posljedicu određeni uzorak ponašanja i oblika ličnosti kod aktera. Prvo pitanje koje se postavlja prilikom procesa forenzičnog računovodstva je prema (Šestanović & Palac, 2008.) “tko je imao priliku i motiv za počinjenje?”.

Slika 1. Povezanost forenzičnog računovodstva i ostalih disciplina

Izvor: Izrada autora na osnovu podataka preuzetih s: <https://hrcak.srce.hr/226647>

2.1.3. Forenzični računovođa

Nositelj forenzičnog računovodstva: testira i ocjenjuje (ne)primjerenost upravljanja poslovnim rizikom u svrhu sprječavanja, otkrivanja ili dokazivanja prijevare ili drugih kaznenih djela, a uz podršku relevantnih dokaza daje mišljenje o (ne)integritetu upravljanja poslovnim rizikom i prijevara počinitelja ili drugih kaznenih djela. U svom radu koristi široko znanje o računovodstvenim, revizijskim, upravljačkim i istraživačkim vještinama. Uz njihovu pomoć dobiva pouzdan uvid u pravnu (ne)ispravnost i (ne)pravičnost poslovanja tvrtke. Takvo znanje omogućuje profesionalnom forenzičaru da detaljno procijeni ekonomsku situaciju i uspjeh tvrtke i otkrije poslovne prakse koje su nezakonite prema zakonskim ili moralnim normama. Rezultate ovog rada klijenti koriste u sudske, poslovne ili civilne svrhe. (Šestanović & Palac, 2008.)

2.1.3.1. Uloga i zadatci forenzičnog računovođe

Forenzički računovođe osposobljeni su za otkrivanje pozadine brojeva i podataka u računovodstvenim dokumentima i evidencijama, u financijskim izvještajima i drugim izvještajima. Oni su često uključeni u prevenciju kriminala i u same forenzičke postupke. Često pomažu ekonomskom ili poreznom revizoru ili inspektoru, kao i u pripremi optužnice ili tijekom sudskog postupka. Oni mogu biti uključeni u različite faze otkrivanja gospodarskog kaznenog djela i kaznenog gonjenja počinitelja. U nekim zemljama (poput Ujedinjenog Kraljevstva i Sjedinjenih Američkih Država) postojeće zakonodavstvo predviđa obvezno sudjelovanje forenzičnih računovođa u gospodarskom kriminalu, financijskim prijevarama i suđenjima za pranje novca. (Šestanović & Palac, 2008.)

Forenzični računovođe izvršavaju prema (Belak, 2011:49):

- otkrivanje lažiranja u financijskim izvještajima,
- otkrivanje prijevare ili namjere prijevare,
- otkrivanje utaje poreza,
- otkrivanje lažiranih bankrota,
- otkrivanje lažiranih šteta radi naplate osiguranja,
- procjena vrijednosti imovine,
- podjela imovine na suvlasnike,
- procjena šteta kod štetnih događaja,
- otkrivanje profesionalnog nemara i pogrešaka,

- otkrivanje lažirane dokumentacije,
- otkrivanje krađa od strane zaposlenika,
- procjene rizika menadžmenta sadašnjih i budućih poslovnih partnera,
- procjena financijskog položaja sadašnjih i mogućih poslovnih partnera i sl.

2.1.3.2. Podjela i vrste

Vrste forenzičnih računovođa su prema (Belak, 2011:45):

- Državni inspektori – forenzičari
- Interni revizori – forenzičari
- Komercijalni računovodstveni forenzičari
- Sudski vještaci

Najveći broj komercijalnih računovodstvenih forenzičara je u Sjedinjenim Američkim Državama, najbrojniji su tamo zbog velike potrebe za forenzičkim istraživanjem mogućih prijevara jer nema dovoljno državnih inspektora koliko ima slučajeva. U njih se ubrajaju računalni forenzičari, računovodstveni forenzičari i revizori prijevara. Posebna skupina internih revizora jesu interni revizori - forenzičari koji posjeduju vještine i znanja za detektiranje kompliciranijih nepravilnosti i prijestupa. Dok većina ima široko djelovanje, sudski vještaci su orijentirani na uzak krug financijsko - računovodstvene forenzike. Oni vještače prikupljene dokaze, ali ih ne prikupljaju sami. Državni revizori su malo širi pojam i pod njima se podrazumijevaju, istražitelji tužiteljstva, policijski inspektori u odjelu gospodarskog kriminala te inspektori porezne uprave. (Travelja, 2015.)

2.1.3.3. Obrazovanje, potrebna znanja i vještine

Forenzički računovođa koristi se računovodstvenim, revizijskim i istražnim znanjem i obrazloženjem kako bi otkrio i riješio financijske i računovodstvene probleme u poslovanju poduzeća, a čiji su uzroci u profesionalnoj etici njihovih dobavljača. Najveći broj obrazovanih i iskusnih forenzičnih računovođa je u Sjedinjenim Državama, a najviše zasluga za to ima Američko udruženje certificiranih ispitivača prijevara. Forenzični računovođa glavni je i odgovorni nositelj takvih profesionalnih zadataka. U svom radu mora imati dovoljno široko poslovno i ekonomsko znanje i vještine, on mora biti profesionalno i moralno pouzdan (neokaljan), tako da njegovo stručno mišljenje (prosudba) o poslu i povezanim prijevarama ili drugim nezakonitim radnjama može biti dovoljno uvjerljiva. kao i općeprihvaćenim profesionalnim i etičkim normama, poslovnim evidencijama (knjigama) i poslovnim

izvještajima i za ekonomski utjecaj smanjenje ekonomskih koristi za sudionike. Forenzički računovođa usredotočuje se na istraživanje uzroka i posljedica pojave ili fenomena koji se proučava, uključujući otkrivanje prijevare ili drugog nedoličnog ponašanja (ako ih ima). (Koletnik & Kolar, 2008:216)

Neka od potrebnih vještina forenzičnog računovođe su:

- „tehničke kvalifikacije, uključujući stručne certifikate,
- iskustvo u provođenju forenzičnih istraga,
- poznavanje alata forenzične analize,
- razumijevanje kompleksnih poslovnih transakcija i njihov učinak na financijske izvještaje,
- poznavanje kriminalistike,
- iskustvo u svjedočenjima,
- forenzično intervjuiranje,
- sposobnost rada u dinamičnom okruženju,
- strpljivost i umijeće slušanja,
- objektivnost i nepristranost,
- upornost i djelovanje u stresnim situacijama,
- integritet.“ (Golden et al., 2006:37)

2.1.4. Korisnici forenzičnog računovodstva

Forenzično računovodstvo sa može podijeliti u tri svrhe djelovanja:

- forenzičko računovodstvo za upravne i administrativne potrebe,
- forenzičko računovodstvo za sudske (pravne) potrebe i
- forenzičko računovodstvo za porezne i druge potrebe

Forenzičko računovodstvo za unutarnje (menadžerske) potrebe koriste menadžeri u svrhu kontrole poduzeća i provjere legitimnosti svih radnji. U svakom poduzeću postoji veći ili manji rizik od kriminalnih ili drugih ilegalnih aktivnosti, tako da najviše rukovodstvo i nadzorno tijelo moraju imati odgovor na pitanje kojim je rizicima bilo izloženo poduzeće da bi došlo do odstupanja. Slijedom toga, oni također moraju imati odgovor na pitanja koje su kontrole potrebne za sprečavanje i smanjenje takvih djela i koje su na snazi, i na kraju, ali ne najmanje važno, kako je prevencija i otkrivanje takvih djela ugrađeno u rad onih koji pružaju sigurnost za unutarnju reviziju i zakonitosti poslovanja (to su odvjetnici i drugi odgovorni

ljudi u tvrtki). Forenzičko računovodstvo za pravne potrebe (forenzičko vještačenje) provodi se forenzičkom ekspertizom koja se sastoji od ispitivanja, istrage i procjene te kako sama riječ govori koristi se u pravne potrebe u smislu dokaza na sudskim postupcima. Korisnici ovog forenzičnog računovodstva su pretežno sudovi. Izražavanje stručnih mišljenja o radnjama iz ekonomske situacije i poslovnom i novčanom uspjehu tvrtki za koje postoji sumnja u njihovu nezakonitost mora biti neovisno i nepristrano i vještaci ih donose pismeno i/ili usmeno. Forenzičko računovodstvo za porezne i druge potrebe bavi se najčešće kontrolom plaćanja poreza gospodarskih subjekata. Neplaćanje poreza i doprinosa može biti zakonski dopušteno ili nedopustivo. U prvom je slučaju neplaćanje poreza dopušteno poreznim propisima, a potrebe znače korištenje svih zakonski dopuštenih mogućnosti neplaćanja ili smanjenja porezne obveze to uključuje upotrebu poreznih olakšica te netočne i nepotpune zakonske norme ili porezne propise. U drugom slučaju neplaćanje nije dopušteno jer zakonske norme to ne dopuštaju; radi se o nenamjernom ili namjernom neplaćanju ili utaji poreza i/ili doprinosa. U slučaju nenamjernog neplaćanja mislimo na netočne porezne prijave, zakašnjelo plaćanje poreza ili pogrešan odabir poreznih stopa itd. te se to smatra kaznenim djelom. Ovaj oblik forenzičnog računovodstva u pravilu koriste porezne uprave. Porezni dužnici se u Republici Hrvatskoj javno objavljuju. (Koletnik & Kolar, 2008:117- 196)

2.2. Forenzična revizija

Na temelju svog financijsko - ekonomskog i revizijskog podrijetla, forenzički revizori uključeni su u pronalaženje činjenica kako bi se riješili trgovački ili pravni sporovi. Kako se zakonodavstvo i kultura razlikuju od zemlje do zemlje, ne postoji niti jedna jedinstvena definicija forenzičke revizije.

Forenzička revizija aspekt je forenzičkog računovodstva koji primjenjuje vještine revizije, računovodstva i istrage na situacije koje imaju pravne posljedice. Forenzička revizija ima jedinstveni fokus, koji je razlikuje od redovite revizije. Ciljevi ureda glavnog revizora s forenzičkom revizijom uključuju:

- (1) Utvrditi prirodu i opseg počinjenja gospodarskih kaznenih djela te primjerenost i djelotvornost mjera koje su trebale ili spriječiti ili otkriti takva kaznena djela;

(2) Olakšati istragu gospodarskog kriminala općenito pružanjem podrške relevantnim istražnim i/ili tužilačkim institucijama (predajom predmeta i osiguravanjem računovodstva i revizije vještine). (Akenbor & Ironkwe, 2014)

Prema (Budimir, 2017) „uzimajući u obzir činjenicu da forenzična revizija predstavlja novu praktičnu disciplinu unutar revizije, samim tim ona još uvijek nema jedinstvenu definiciju. Ipak najbolju definiciju forenzične revizije dao je Institut forenzičnih revizora (Institute of forensic auditors- IFA), koji je osnovan 2011. godine u Belgiji. On forenzičnu reviziju definira kao aktivnost prikupljanja, verificiranja, obrade, analiziranja i izvještavanja o podacima, a sve to s ciljem dobivanja činjenica i dokaza koji bi se mogli upotrijebiti u sudsko-financijskim sporovima, a koji su nastali kao posljedica kriminalnih radnji u financijskim izvještajima i davanja preventivnog savjeta. Ona se može definirati i kao opsežna istraga prijevara koja uključuje reviziju računovodstvenih zapisa, a sve sa ciljem dokazivanja ili pobijanja sumnje o nastanku prijevare.“

Forenzični revizori obično su računovođe ili revizori koji su, zbog svojih stavova, atributa, vještina, znanja i iskustva, stručnjaci za otkrivanje i dokumentiranje prijevara u knjigama evidencije računovodstvenih i financijskih transakcija i događaja. Njihovi posebni stavovi uključuju ova uvjerenja:

- prevara je moguća čak i u računovodstvenim sustavima koji imaju strogu kontrolu
- vidljivi dio prijevare u transakciji može uključivati malu količinu novca, ali nevidljivi dio može biti značajan.
- crvene zastave prijevare uočljive su ako se pogleda dovoljno dugo i dovoljno detaljno te
- počinitelji prijevare mogu doći s bilo koje razine uprave ili društva. (Singleton et al., 2010:14)

2.2.1. Karakteristike forenzične revizije

Forenzička revizija usredotočena je na identifikaciju, tumačenje i priopćavanje dokaza temeljnih strateških ekonomskih događaja i izvještavanje. Ne temelji se na jednom događaju, poput ispitivanja prijevare, a forenzička revizija ne koristi se za donošenje revizijskog mišljenja. Kao takve, forenzičke revizije lako se prilagođavaju računovodstvenom okruženju temeljenom na načelima sa širokim smjernicama primijenjenim na razne računovodstvene istrage bez korištenja revizijskih pristupa temeljenih na pravilima. (Smith & Crumbley, 2009)

Forenzična revizija nije obvezna kao u slučaju vanjske revizije ona se odvija samo u slučajevima sumnje na prijevare ili dojave o mogućnosti postojanja prijevare. Detaljne karakteristike kao što su: regulativa, cilj, ograničenja, materijalnost, period aktivnosti, metodologija rada, istraga, izvještavanje, sudski postupak, način otkrivanja prijevare i obveznost, prikazane su na Slici 2.

Slika 2. Karakteristike forenzične revizije

Izvor: Izrada autora na osnovu podataka preuzetih s:

<https://scindeks.ceon.rs/article.aspx?artid=1450-70051673053V>

2.2.2. Ciljevi forenzične revizije

Forenzična revizija ima slijedeće osnovne ciljeve:

- detektiranje područja mogućih nepravilnosti ili prijevare,
- detektiranje konkretnih nepravilnosti ili prijevare,
- ocjena visine rizika od utvrđenih nepravilnosti (namjerno, nenamjerno, visok ili nizak nivo nepravilnosti, velika ili mala opasnost od izvedene prijevare itd.) te
- izvođenje dokaza.

Ovisno o svrsi kojoj je forenzična revizija namijenjena i koju definira naručitelj, ovisi izbor ciljeva. Za neku svrhu kao što je ocjena potencijalnog partnera, dovoljna je npr. ocjena forenzičara o mogućim velikim nepravilnostima i velikom stupnju rizika od prijevare. Za poduzimanje kaznenih radnji potreban je dokaz o nepravilnostima. (Belak, 2011:117)

Dva su osnovna načina djelovanja forenzičara i to:

- preventivno (ex ante) radi odvratanja od prijevare ili nakon sumnje u mogućnost prijevare koja još nije nastala, te
- naknadno (ex post) nakon sumnje da je prijevare nastala ili nakon otkrića prijevare (Belak, 2011:118).

2.2.3. Tijek forenzične revizije

Forenzična revizija sastoji se od nekoliko koraka, prije svega se pokrene istraga na osnovu nekih sumnja, dojava i slično, zatim se definira teorija prijevare (ako je prijevare detektirana), sastavlja se plan istrage, različitim istraživanjima se prikupljaju podatci te na kraju se provode intervjui s akterima prijevare i žrtvama prijevare. Nakon izvršenog postupka forenzični revizor svjedoči na sudu i iznosi donesene zaključke.

2.2.3.1. Pokretanje istrage

Pokretanje istrage se odvija na osnovu sumnje na počinjenje prijevare ili je povod anonimna dojava insajdera u gospodarskom subjektu koji imaju osnove na kojima je moguće postojanje prijevare. Prije svega, potrebne su usluge forenzičnog revizora koji će biti zadužen za samu istragu mogućeg postojanja prijevare. Prije samog procesa istrage potrebno je izvršiti nekolicinu administrativnih aktivnosti koje prema (Budimir, 2017) podrazumijevaju:

- provjera tvrtke u kojoj se treba obaviti istraga,
- sastavljanje ugovora o prihvaćanju angažmana
- dogovaranje naknade

2.2.3.2. Teorija prijevare

„Forenzični revizor obuhvaća jednu od tri vrste prijevare:

- protupravno prisvajanje imovine
- lažno financijsko izvještavanje
- korupcija“ (Budimir, 2017)

Nakon pokretanje istrage forenzični revizor definira teoriju prijevare te na osnovu definirane teorije prijevare odlučuje o nastavku procesa istrage u kojem će nadalje prikupljati dokaze, provoditi razgovore sa svjedocima i slično. U ovom koraku je zapravo riječ o predikciji. Predikacija je neophodna za pokretanje istrage prijevare. Predikacija je skup okolnosti koje bi razboritu, razumno i profesionalno uvježbanu osobu navele da vjeruje da se prijevara dogodila ili će se dogoditi. (Kilkovac, 2008)

2.2.3.3. Sastavljanje plana istrage

Kao što je navedeno prvo se sastavlja plan istrage i prikupljaju potrebni podatci o gospodarskom subjektu. U planu istrage potrebno je definirati vremenski period koji će biti promatran od strane forenzičnog revizora, odnosno vremenski interval u kojemu se sumnja na nezakonske radnje, također je potrebno odrediti lokacije gdje će istraga biti provedena, tko je meta same istrage, zbog čega je došlo do sumnje na prijevaru, metode istrage, financijska sredstva potrebna za provođenje istrage i slično. Plan istrage zapravo svodi na minimum moguće greške te štedi vrijeme forenzičnom revizoru jer mu daje okvir unutar kojeg će provoditi istragu. Forenzični tim, osim iskusnih revizora, može uključivati i stručnjake iz različitih područja kao i zaposlenike poduzeća.

2.2.3.4. Prikupljanje dokaza

Najbitniji dio svake istrage je prikupljanje dokaza koji se mogu iskoristiti u sudskom postupku te isti moraju biti legalno prikupljeni. Dokazi prikupljeni od strane istražnog tima moraju sadržavati sve obvezne elemente odnosno oni moraju biti materijalni, kompetentni procesu istrage te relevantni kako bi ih sud prihvatio. Prikupljajući fizičke i elektroničke dokumente, istražni tim može se susresti s privatnošću ili drugim problemima koji ograničavaju njegovo pravo na pristup podacima i pravo na prijenos podataka preko zemljopisnih granica. Prema (Budimir, 2017) postoje dvije vrste dokaza, a to su :

- interni (datoteke o zaposlenicima, interni telefonski zapisi, kompjuterski zapisi, elektronska pošta, financijski podatci, snimke nadzornih kamera, zapisi o pristupu IT sustavu) i
- eksterni dokazi (svi dokazi koji se prikupljaju izvan poduzeća, uključuju se javno dostupni podatci, informacije prikupljene od kupaca i dobavljača, izvještaji za javnost, informacije koje su dobivene od treće strane, ali i izvještaji privatnih detektiva).

2.2.3.5. *Provođenje intervjua*

Prije intervjua, forenzični revizori bi trebali pripremiti popis pitanja, razmotriti moguće odgovore na svako od njih, a zatim odrediti koja bi bila dodatna pitanja za svaki odgovor. Primjeri dobrih pitanja su:

- Dok ste radili u organizaciji, jesu li vas ikad pitali nešto zbog čega ste se osjećali nelagodno?
- Jeste li sumnjali da se događaju ilegalne aktivnosti koje niste mogli dokazati?
- Jeste li ikad razgovarali s nekim drugim u vezi s tim informacijama?
- Za koga vjerujete da bi imao informacije koje bi pomogle?
- Da možete nešto promijeniti u vezi s ovom organizacijom, što bi to bilo?
- Postoji li još nešto što smo trebali istražiti ili što vi želite reci?

Anketari također moraju razmotriti kako bi svjedok mogao odgovoriti na optužbe, kada intervjua dođe do te točke. Tijekom provođenja istrage važno je razdvojiti i kontrolirati sve dokaze dok se ne mogu forenzički ispitati. Ovo je standardni postupak prilikom razmatranja fizičkih dokumenata i elektroničkih dokaza, ali se sigurno odnosi na ono što ljudi znaju, vlastitim iskustvima i postupcima, u trenutku početka istrage. Forenzični revizori dobro se pripremaju, ispituju i pažljivo slušaju, koriste šutnju kako bi bili sigurni da ćete dobiti odgovarajući odgovor i biti ustrajni ako to ne učinite. Forenzički računovodstveni istražitelji moraju biti dobro upoznati sa čitavim nizom tehnika intervjuiranja i sposobni su ih učinkovito koristiti. Revizori ispituju zaposlenike, menadžere, poslovne partnere i slično. (Golden et al., 2006:317-331)

2.3. Vanjski i unutarnji pokazatelji lažiranja financijskih izvještaja

Unutarnji i vanjski pokazatelji lažiranja financijskih izvješća su zapravo osnova od koje forenzični računovođe započinju svoju istragu, odnosno to su najiscrpniji izvori mogućih dokaza za postojanje prijevara. Unutarnji pokazatelji se istražuju nakon detekcije vanjskih pokazatelja. Ovaj dio teorijske podloge se bavi proučavanjem općih unutarnjih i općih vanjskih pokazatelja lažiranja financijskih izvještaja, nadalje opisuje deduktivni pristup forenzičnim istragama. Detaljnije su razgranati vanjski pokazatelji jer su oni sami osnova unutarnjih pokazatelja.

2.3.1. Unutarnji pokazatelji

Detaljna istraga forenzičara započinje detekcijom prijevare, kada je prijevara otkrivena tada tek slijedi najkompleksniji dio posla točnije pregled i analiza velike količine podataka u financijskim izvještajima gospodarskog subjekta. Jedan od problema analize je uništavanje dokaza, taj problem dodatno otežava rad forenzičara jer akteri prijevare imaju tendenciju ukloniti dokaze o krivičnim radnjama u poslovanju. Prema (Belak, 2017:508) ciljevi unutarnje forenzične analize svode se na:

- detektiranje područja mogućih nepravilnosti radi sužavanja polja traženja
- detektiranje konkretnih nepravilnosti
- ocjenu visine rizika od utvrđenih nepravilnosti
- izvođenje dokaza.

2.3.1.1. Opći unutarnji pokazatelji

„Opći unutarnji pokazatelji nepravilnosti u financijskim izvještajima najčešće su:

- neobični otpisi potraživanja,
- neobično veliki otpisi dugotrajne imovine,
- neusklađenost priljeva novca s prihodima i potraživanjima,
- neuobičajeno veliki računu za nedefinirane usluge (kao što je istraživanje tržišta),
- neobični računi za usluge s povezanim ili prijateljskim poduzećima,
- neobjašnjeni manjkovi na zalihama,
- kopije umjesto originalnih računa,
- računi primljeni e-poštom,
- neobično velik broj računa u odnosu na veličinu i djelatnost poduzeća,
- manjkovi ili viškovi gotovine u blagajnama,
- neuobičajeno visoki troškovi proizvodnje i usluga itd.“ (Belak, 2017:510)

Kada dođe do otkrića upozoravajućih pokazatelja koji su temelj postojanja prijevare, deduktivnim pristupom se raščlanjuje svaka otkrivena manipulacija.

2.3.1.2. Deduktivni pristup

Deduktivni pristup je potreban kada postoje nekakve opravdane sumnje na prijevaru on detaljizira prijevaru odnosno daje informacije o opsegu i detaljima same prijevare. Jedan od upozoravajućih znakova za postojanje prijevare je odgoda prikaza financijskih izvještaja, u

takvom se slučaju još točno ne zna postoje li zasigurno financijske manipulacije. Redoslijed detektiranja sumnjivih stavki prikazan je na Slici 3. Prvo se provjerava blagajna, zalihe, isplate liste i na kraju ostali ulazni i izlazni dokumenti.

Slika 3. Detekcija sumnjivih stavki

Izvor: Izrada autora na osnovu podataka (Belak, 2011:512-513)

2.3.2. Vanjski pokazatelji

Tvrtke se analiziraju izvana putem njihovih financijskih izvještaja koje same objave, analiziraju ih forenzičari i analitičari. Njihov posao je veoma kompleksan jer oni ne mogu sa sigurnošću reći postoji li prijevarena ili ne, u slučaju nepostojanja prijave mogu biti terećeni za klevetu. Neki od vanjskih pokazatelja postojanja financijske prijave jesu povećanje prihoda, smanjivanje troškova i rashoda, visoki iznosi neočekivanih gubitaka, skrivanje obveza i slično.

2.3.2.1. Opći vanjski pokazatelji

Opći vanjski upozoravajući faktori su prema (Belak, 2017:452):

- neobično velika odstupanja ukupnih ili pojedinih troškova u odnosu na proteklu godinu
- neobične i nelogične promjene u strukturi računa dobiti i gubitka
- neslaganje između izvještaja o novčanim tijekovima s računom dobiti i gubitka
- ujednačena dobit po godinama uz velike promjene na prihodima
- nagli i veliki porast na vremenskim razgraničenjima
- prikazivanje dobrih rezultata nakon kontinuiranog značajnog pada prihoda
- nelogičan nagli porast potraživanja od kupaca
- nelogično veliko povećanje na stavkama rezerviranja
- nelogične promjene na stavkama amortizacije
- veliki porast ostalih prihoda u odnosu na prihode od prodaje
- veliki porast nematerijalne imovine
- veliki nedostatak gotovina nakon naizgled dobrog poslovanja
- veliki neočekivani gubitci.

2.3.2.2. Pokazatelji manipulacija za tvrtke koje kotiraju na burzi

Tvrtke koje kotiraju na burzi, odnosno one koje se pripremaju za emisiju dionica, najčešće imaju tendenciju lažnog prikazivanja uspješnosti poslovanja. Kod takvih tvrtki prijave su orijentirane na skrivanje postojećih obveza, povećanje prihoda i smanjenje troškova. Navedena tri slučaja se ne rijetko pojavljuju istodobno pa ih je tako i teže otkriti. Promatrane financijske prijave tipa slučaja „Enron“ i slučaja „Toshiba Corporation“ su osnovane na manipulacijama financijskih izvještaja.

2.3.2.2.1. Povećanje prihoda

„Povećanje prihoda se može podijeliti u tri osnovne skupine:

1. priznavanje lažnih prihoda od prodaje povezanih s povećanjem potraživanja od kupaca
2. vremenski nepravilno priznavanje prihoda
3. priznavanje lažnih prihoda koji se kategoriziraju kao ostali ili izvanredni prihodi“ (Belak, 2017:463)

Navedene skupine povećanja prihoda mogu se pojaviti u raznim oblicima. Tablica 1. pokazuje neke od oblika navedenih osnovnih skupina povećanja prihoda.

1. Priznavanje lažnih prihoda od prodaje povezanih s povećanjem potraživanja od kupaca	2. Vremenski nepravilno priznavanje prihoda	3. Priznavanje lažnih prihoda koje se kategoriziraju kao osnovni ili izvanredni prihodi
-povećanje osnovnog iznosa na fakturama	-prijevremeno priznavanje prihoda	- priznavanje lažnog prihoda obračunavanjem visokog rabata i dodavanjem nepostojećeg rabata
-dvostruke fakture prodaje i prihoda, priznavanje prihoda na temelju međusobnog fakturiranja između dvije tvrtke iako isporuke robe nema	-izbjegavanje nužnog odgađanja prihoda	-priznavanje prihoda potražno na temelju istodobnog povećanja zaliha dugovno
-fiktivni kupci i lažne fakture	-prijevarne transakcije s preprodavačima kada pregovori o prodaji nisu dovršeni	- nagli porast ostalih i izvanrednih prihoda

Tablica 1. Oblici povećanja prihoda

Izvor: Izrada autora na osnovu podataka (Belak, 2017:462-467)

2.3.2.2.2. Smanjenje troškova i rashoda

Smanjenje troškova i rashoda je detektirano u velikoj većini promatranih slučajeva financijskih prijevара. Lakše je prepoznati smanjenje prihoda od smanjenja troškova. Najčešći primjeri smanjenja troškova i rashoda su prema (Belak, 2017:471-472):

- propuštanje priznavanja gubitaka od tečajnih razlika
- prebacivanje troškova iz svojih financijskih izvještaja u financijske izvještaje povezanih subjekata

- izostavljanje priznavanja velikog dijela troškova i obveza jednostavnim prekidom knjiženja na kraju razdoblja i prijenosom u naredna razdoblja
- kapitalizacija tekućih operativnih troškova prijenosom na nematerijalnu imovinu smanjenje operativnih troškova potražno i njihovo prebacivanje na zalihe dugovno
- odgađanje priznavanja troškova za naknadno odobrene popuste.

2.3.2.3. *Skrivanje obveza*

Skrivanje obveza je još jedna manipulacija financijskih izvještaja, a najčešće se izvršava smanjenjem obveza i povećanjem EDBITA-e. Skrivanje obveza je teško detektirati i otkriti jer je proces sam po sebi kompleksan, a zakoni nisu jasno dorečeni te postoji puno propusta koji mogu biti iskorišteni.

2.3.2.3.1. Vanjski pokazatelji skrivanja obveza

Kako bi se otkrili vanjski pokazatelji skrivanja obveza, treba provjeriti prema (Belak, 2011:478-479):

- neobično povećanje kapitala u odnosu na proteklo razdoblje koje odstupa od zarađene dobiti i moguće revalorizacije
- usporediti stanje izvanbilančnih obveza sa stanjem iz prethodnih razdoblja
- utvrditi postotak izvanbilančnih obveza u odnosu na bilančne obveze
- utvrditi postotak izvanbilančnih obveza u odnosu na imovinu
- utvrditi postotak izvanbilančnih obveza u odnosu na vlasnički kapital
- usporediti smanjenje operativnih dugova s odljevima od operativnih aktivnosti.

2.3.2.3.2. Odnos duga i EBITDA-e

„EBITDA ili Zarada prije kamata, poreza, deprecijacije i amortizacije (engl. Earnings Before Interest, Taxes, Depreciation, and Amortization) je profitno novčano utemeljena mjera financijske performanse poduzeća koja je u posljednjih dvadesetak godina postala iznimno popularna i opće primjenjivana mjera za:

- procjenu poslovnog novčanog tijeka
- procjenu vrijednosti poduzeća

- pokazatelje vezane za procjenu financijske sposobnosti poduzeća.“ (Belak, 2011:481)

Poželjniji je što niži odnos duga i EBITDA-e. Što je taj odnos veći, financijsko stanje poduzeća je lošije. Postoji model vrijednosti duga i EBITDA-e i prikazan je u Tablici 2.

Odnos Dug/EBITDA	Jačina upozorenja	Opis stanja
< 2,027	Ispodprosječna zaduženost	Dobra financijska situacija.
= 2,027	Prosječna zaduženost	Dobra financijska situacija.
2,027- 2,99	Pojačana zaduženost	Intenzivni investicijski ciklus.
3,0 – 4,0	Rano upozorenje	Potreban oprez, poduzeće ide prema opasnoj zoni zaduživanja..
4,01 – 5,0	Narančasto upozorenje	Opasna zona na granici izdržljivosti.
5,01 – 5,513	Crveno upozorenje	Financijski slom pred vratima.
> 5,513	Područje financijskog sloma	Mjere stečaja ili oporavka.

Tablica 2. Vrijednosti za odnos DUG / EBITDA

Izvor: Izrada autora na osnovu podataka (Belak, 2017:496)

2.4. Izravne detekcije manipulacija

Izravne detekcije manipulacija financijskih izvještaja obuhvaćaju konsolidaciju, manipulacije s prihodima, manipulacije s rashodima, stezanje amortizacije računovodstveno pranje (pranje novce) i utaju poreza.

2.4.1. Konsolidacija

„Konsolidirani financijski izvještaji su financijski izvještaji grupe u kojima se imovina i obveze, prihodi i rashodi te novčani tokovi matice i njezinih ovisnih društava prikazuju kao da pripadaju jednom gospodarskom subjektu.“ (MSFI 10, 2013)

Najčešće manipulacije u konsolidaciji uključuju:

- nepravilno isključivanje gubitaka
- nepravilno uključivanje dobitaka

Prvi slučaj nepravilnog isključivanja gubitaka podrazumijeva skrivanje gubitaka putem subjekata posebne namjene kao što je u slučaju „Enron“. Češća je pojava isključivanje gubitaka nego uključivanja dobitaka u praksi. Zapravo je željeni ishod u oba slučaja poboljšanje rezultata. Kada forenzičar ima pristup svim dokumentima i potrebnim informacija, onda se može utvrditi ispravnost konsolidacije. (Belak, 2017:516-519)

2.4.2. Manipulacije s prihodom

U ovom dijelu teorijske podloge navedeni su osnovni oblici manipulacija s prihodima odnosno povećanje ili smanjenje prihoda koje za posljedicu najčešće imaju lažni prikaz poslovanja gospodarskog subjekta.

2.4.2.1. Povećanje prihoda

Pod manipulacijama prihodima podrazumijevaju se prema (Belak, 2017:526-551):

- lažno povećanje prihoda ili drugih aktivnosti povratnom imovinom bez promjene dobiti
- lažno povećanje prihoda radi povećanja dobiti ili skrivanje gubitaka.

2.4.2.2. Smanjenje prihoda

Smanjenje prihoda je manipulacija financijskim izvještajima koja prema (Belak, 2017:601-609) obuhvaća:

- prijenos prihoda na odgođene prihode radi smanjenja dobiti
- izbjegavanje priznavanja prihoda i skrivanje novca od gotovinske prodaje
- smanjenje prihoda na račun povećanja revalorizacijskih rezervi

- smanjenje prihoda na račun povećanja obveza.

2.4.3. Manipulacije troškova

Manipulacije troškova se izvode smanjenjem troškova ili povećanjem troškova. U nastavku su prikazani neki od oblika mogućih malverzacija s troškovima.

2.4.3.1. Smanjenje troškova

Pod smanjenjem troškova podrazumijevaju se prema (Belak, 2017:553-601):

- izostavljanje priznavanje velikog dijela troškova i obveza jednostavnim prekidom knjiženja
- kapitalizacija operativnih troškova i njihov prienos na dugotrajnu nematerijalnu i materijalnu imovinu
- lažno smanjivanje troškova amortizacije
- skrivanje troškova na zalihama proizvodnje
- prebacivanje troškova iz vlastitih financijskih izvještaja u financijske izvještaje povezanih subjekata.

2.4.3.2. Povećanje troškova

Smanjenje dobiti povećanjem troškova uključuje prema (Belak, 2017.):

- nepravilno terećenje osobnih troškova na poslovne troškove
- povećanje troškova prekomjernim rezerviranjima
- stezanje amortizacije skraćivanjem vijeka trajanja radi povećanja troškova
- veliko računovodstveno pranje
- povećanje troškova uz povećanje lažnih obveza
- povećanje troškova uz povećanje lažnih revalorizacijskih rezervi.

2.4.4. Stezanje amortizacije

Stezanje amortizacije je jedan od oblika povećanja troškova, kako se smanjuje vijek trajanja dugotrajne imovine tako amortizacija postaje veća. Vijek trajanja je zapravo zasnovan na procjeni te je teško uvidjeti nepravilnosti u ovom slučaju smanjenja vijeka trajanja odnosno

stezanja amortizacije. Primjerice, bitno je pratiti kretanje u promjenama amortizacije i recimo nabavne vrijednosti sredstava, kretanje bi trebalo biti slično bez velikih oscilacija.

2.4.5. Računovodstveno pranje

„Veliko računovodstveno pranje podrazumijeva naglašeni otpis imovina na stavkama dugotrajne i kratkotrajne imovine. U tu se svrhu najčešće otpisuje nematerijalna imovina, dugotrajna materijalna imovina, potraživanja od kupaca i zalihe.“ (Belak, 2017:616) Ova vrsta manipulacije povećanja troškova nema porezni učinak zapravo je smanjena samo konačna dobit.

2.5. Borbe protiv prijevvara

Institucije i organizacije koje su orijentirane na rješavanje i borbu protiv financijskih prijevvara u Republici Hrvatskoj su USKOK i pravna regulativa koja se odnosi upravo na prijevare. Neke od međunarodnih institucija koje se bave financijskim prijevarama su Committee Of Sponsoring Organizations Of The Treadway Commission (COSO) i Europski ured za borbu protiv prijevvara (OLAF).

„USKOK je skraćeni naziv za Ured za suzbijanje korupcije i organiziranog kriminaliteta. Ured je posebno državno odvjetništvo, specijalizirano za progon korupcije i organiziranog kriminaliteta, sa sjedištem u Zagrebu, a nadležan je za područje cijele Republike Hrvatske.“ (USKOK, 2021.)

COSO zajednička je inicijativa pet organizacija iz privatnog sektora: American Accounting Association, American Institute of Certified Public Accountants, Financial Executives International, The Association of Accountants and Financial Professional sin Business i The Institute of Internal Auditors, posvećena je pružanju misaonog vodstva kroz razvoj okvira i smjernica o upravljanju rizikom poduzeća, unutarnjoj kontroli i sprečavanju prijevvara. (COSO, 2021.)

„OLAF istražuje prijevare povezane s proračunom EU-a, korupciju i ozbiljne prekršaje unutar europskih institucija te za Europsku komisiju izrađuje politiku borbe protiv prijevvara.“ (OLAF, 2021.)

3. Metodologija

Predmet ovog rada je Forenzično računovodstvo i forenzična revizija. Cilj ovog rada je bliže upoznavanje s pojmovima forenzično računovodstvo i forenzična revizija, definicija vanjskih i unutarnjih pokazatelja manipulacija financijskim izvještajima, proučavanje izravnih detekcija prijevvara te analiza najpoznatijih svjetskih financijskih prijevvara i slučaja „Agrokor“ na području Republike Hrvatske. Literatura za izradu rada je pretežno strana zbog istraživanja svjetski najpoznatijih financijskih prijevvara, ali je korištena i domaća literatura. Podatci su prikupljeni iz knjiga, članaka i internet izvora koji obuhvaćaju istraživačko područje. Rad obuhvaća područje istraživanja ekonomske povijesti kako bi se objasnila ekonomska sadašnjost.

Pri izradi diplomskog rada korištena je metoda indukcije Induktivnom metodom se na temelju analize pojedinačnih činjenica dolazi do općih zaključaka. U radu se induktivna metoda koristila konkretno pri analizi najpoznatijih financijskih prijevvara kod kojih je nakon detaljne analize došlo do općih zaključaka koji su prikazani u radu. Metoda analize je korištena i u teorijskom i u praktičnom dijelu, u teorijskom dijelu su pojednostavljeni pojmovi forenzične revizije i forenzičnog računovodstva te je isti pristup korišten prilikom proučavanja najpoznatijih financijskih prijevvara.

Analizirane financijske prevare u odabrane po popularnosti u svjetskoj ekonomiji, ali i po kategorizaciji prema prof.dr.sc. Vinko Belak u knjizi „Lažiranje financijskih izvještaja, prijevare i računovodstvena forenzika“. Financijske prijevare su klasificirane u četiri skupine:

1. lažiranje financijskih izvještaja tvrtki koje kotiraju ili su kotirale na financijskom tržištu
2. Ponzijeva shema
3. prijevare od strane zaposlenika
4. financijske institucije

Osim stranih financijskih prijevvara, ovaj rad ukratko analizira i najpoznatiju prijevvaru u Republici Hrvatskoj, a to je slučaj „Agrokor“.

Za izradu ovog rada bilo je potrebno detaljno proučiti definiciju problematike i prikupiti velike količine podataka iz različitih izvora te je također bilo potrebno dobro proučiti poslovanja svih tvrtki od samog početka kako bi se lakše razumjela priroda financijske prijevare.

4. Najpoznatije računovodstvene prijevare

Najpoznatije računovodstvene prijevare mogu se sortirati u nekoliko skupina kao što su: lažiranje financijskih izvještaja tvrtki koje kotiraju ili su kotirale na burzi, Ponzijeva shema, prijevare od strane zaposlenika te prijevare banaka i drugih financijskih institucija. Svaka financijska prijevarena je dobro razrađena od strane izvršitelja prijevarena te je visok nivo kompleksnosti prisutan u svakom navedenom primjeru. Kako bi se shvatila priroda prijevarena potrebno je prije svega upoznati politiku poslovanja tvrtke i povijest tvrtke.

4.1. Lažiranje financijskih izvještaja tvrtki koje su kotirale ili kotiraju na burzi

Tvrtke koje kotiraju ili su kotirale na burzi žele pokazati svoje poslovanje što uspješnijim kako bi cijena njihovih dionica rasla: Slučaj „Enron“ i slučaj „Toshiba Corporation“ su upravo prikaz istog slučaja. Tvrtka Enron više ne posluje dok je tvrtka Toshiba Corporation nastavila poslovanje nakon niza ostavki i ispravaka učinjene prijevarena.

4.1.1. Slučaj Enron

Enron Corporation bila je američka energetska tvrtka sa sjedištem u Houstonu u Teksasu. Osnovana je 1985. godine spajanjem dviju malih regionalnih energetskih kompanija, Houston Natural Gas i InterNorth. Tijekom godina Enron je proširio svoj poslovni plan kako bi povećao profitabilnost. Enron se bavio robom i uslugama, uključujući prirodni plin, električnu energiju, papir, teretni promet, vodu i komunikacijsku tehnologiju. Enron je pohvaljen zbog svog inovativnog poslovnog modela, tvrtku je časopis "Fortune" svake godine između 1996. i 2001. godine proglašavao "Najinovativnijom američkom tvrtkom". (Smith, 2018)

Akteri prijevarena su financijskim izvještajima prikazivali tvrtku Enron takvom da je bilo teško povjerovati da takva tvrtka postoji. Enron je na samom početku, u procesu spajanja, već imao velik dug zbog gubitka prava na naftovode iz kojih je crpio derivate. Kreiranjem nove inovativne strategije „banka plina“ kojom Enron uz preuzimanje rizika posreduje između dobavljača i potrošača uz naplaćivanje naknade za transakcije, Enron stvara novi proizvodi novi način poslovanja za industriju energetskih derivata. Tvrtka je ubrzo preuzela vodeću poziciju u industriji prirodnog plina. (Belak, 2017:38-45)

Ostvarenje velike dobiti postaje glavni cilj poslovanja tvrtke te Skilling (glavni izvršni direktor) pokreće Odbor za ocjenu uspješnosti zaposlenika, najokrutniji odbor koji je rangirao zaposlenike ocjenama od 1 do 5. Visoko rangirani zaposlenici bi dobili otkaz jer su bili blizu

Skilingu dok bi nisko rangirani također dobili otkaz, ali zbog količine ostvarenog profita. Svake godine se mijenjalo oko 15 posto zaposlenih.

Istu politiku iz strategije „banke plina“ primjenjuju na tržište električne energije te time ostvaruju veliki politički utjecaj na deregulaciju električnih poduzeća. Odjeli za veleprodajne kupce otvaraju se kupnjom električne energije u vrijednosti 2 milijarde USD te prihodi od prodaje električne energije i prirodnog plina rastu sa 2 milijarde USD na 7 milijardi USD, a broj zaposlenih na više od 2000 s nekadašnjih 200 zaposlenih. Bili su spremni trgovati terminskim ugovorima s opcijama (budućnosnice) za energetske derivate, ali i za vremenske prilike, točnije rečeno za bilo šta za što je netko bio spreman trgovat. Takav oblik trgovine više je sličio na kladionicu nego na burzu. Stvaranje Enron Online (EOL) najviše je imalo utjecaja na financijski svijet. EOL je provodio transakcije na burzovnim stranicama. Enron se pojavljivao ili kao kupac ili kao prodavač u svakoj transakciji te je preko noći postao uspješan. Posao koji vodi Enron prema gubitku je bio posao s tvrtkom Blockbuster Video. Dvije tvrtke su zajedno htjele izgraditi širokopojasnu komunikacijsku mrežu velike brzine na jednak način dosadašnjim Enronovim strategijama. Povrat na investiciju je bio upitan kao i procijenjena dobit projekta te je tvrtka Blockbuster Video odlučila napustiti ugovor, a Enron je i dalje vjerovao u budućnost projekta. U isto vrijeme, ostale energetske tvrtke počinju poslovati slično kao i Enron kako bi zauzele što veći postotak na tržištu. Natjecanje se provodilo najčešće manipulacijama financijskog tržišta odnosno većinom napuhivanjem prihoda kako bi se stvorila imaginarna veća aktivnost tvrtke to se provodilo pomoću trika zvanog „povratna trgovina“ (povećanje prihoda i rashoda bez promjene dobiti). Primarni cilj je bio povećanje cijena dionica. Enronova konkurentska prednost počinje padati i njegovo rukovodstvo se okreće različitim manipulativnim modelima kako bi povećali zaradu. Enron je počeo primjenjivati računovodstvo fer vrijednosti pomoću kojeg je tvrtka Enron uključivala svoju nerealiziranu dobit koja je iznosila gotovo jednu trećinu neto dobiti iz 1999. godine. Roba kojom je Enron trgovao nema kotiranih cijena na kojima bi se temeljio model fer vrijednosti stoga je tu prisutna velika sloboda primjene prema vlastitim prognozama. U međuvremenu su počele padati cijene energije u prvom tromjesečju 2001. i svjetska ekonomija je krenula u recesiju, prigušujući tako nestabilnost tržišta energije i smanjujući priliku za veliku, brzu trgovinsku dobit koja je ranije Enrona učinio tako profitabilnim. Lobiranje banaka za svrhu podizanja kreditnog rejtinga je bilo neuspješno pa se rukovodstvo tvrtke Enron okreće prema „subjektima posebne namjene“ (SPE). Prema (Belak, 2017:44)

„subjekti posebne namjene su društva s ograničenom odgovornošću stvoreni za ispunjavanje

privremene ili specifične svrhe za financiranje ili upravljanje rizicima povezanih s određenom imovinom“. SPE su zapravo dobavljači kapitala preko kojih je Enron skrivao svoj dug te je pomoću njih izbjegavao računovodstvene propise. Gubitci tvrtke su također prebačeni na subjekte posebne namjere te su se financijska sredstva istih koristila za financiranje projekata. Nakon ugovaranja partnerstva za otkup loših dionica i udjela tvrtka prebacuje 1,2 milijarde USD u 4 SPE-a te se potom ta imovina kapitalizira i koristi za povećanje dioničkog kapitala. Zbog nepravilnosti ta transakcija se uklanja iz bilance i posljedično smanjuje dionički kapital za isti iznos. Tim događajem je potaknuta sumnja u financijske izvještaje tvrtke Enron. Enron je objavio 08.11.2001. godine kako mora ispraviti sve svoje financijske izvještaje unazad 4 godine kako bi se u konsolidaciju uključili i subjekti posebne namjene. Enronova cijena dionica sredinom 2000. dosegla je visokih 90,75 američkih dolara po dionici.

Nakon što je otkriveno da se tvrtka bavila računovodstvenim prijevarama - zapravo je skrivala milijarde dolara duga kroz razne računovodstvene rupe, dioničari tvrtke pokrenuli su tužbu u iznosu od 40 milijardi dolara. Enronova cijena dionica pala je na manje od 1 dolara po dionici do kraja studenog 2001. Dana 2. prosinca 2001. Enron je podnio zahtjev za bankrot. U to je vrijeme Enronov meteorski pad označio najveći korporativni bankrot u povijesti SAD-a. Cijene dionica tvrtke Enron naglo su pale preko noći te je tvrtka izgubila 5 milijardi USD. Osim navedenih manipulacija, prema (Belak, 2017:38) tvrtka Enron je manipulirala financijskim izvještajima:

- priznavanjem nezarađene dobiti
- skrivanjem gubitaka
- prijenos dugova u povezana društva
- pranje novca
- kreiranje lažiranih financijskih izvještajima za revizore i kreditne institucije
- bankovne prijevare
- prijevare s vrijednosnim papirima
- povećanje duga isplate nagradama menadžerima u vrijednosti 9,5 milijardi USD
- lažno prikazivanje nerealizirane dobiti
- lažnih prihoda kao rezultata napuhanih procjena
- pad vrijednosti dionica uzrokovao je nemogućnost poslovanja SPE-a
- prikazivanje više od 1 milijarde lažne dobiti
- prezentacija pozajmljenog novca kao priljev od trgovačke aktivnosti

Ukupni iznos gubitaka procjenjuje se na oko 7 milijardi USD. Propast energetske tvrtke u prosincu 2001. ubrzala je ono što će postati najsloženija istraga kriminala u povijesti FBI-a.

Najviši dužnosnici kompanije sa sjedištem u Houstonu varali su investitore i obogaćivali se složenim računovodstvenim trikovima poput precjenjivanja imovine kako bi se povećao novčani tijek i izvještaji o zaradi, što je tvrtku učinilo još privlačnijom za investitore. Kad je tvrtka u prosincu 2001. proglasila bankrot, ulagači su izgubili milijune, što je navelo FBI i druge savezne agencije na istragu. Sama veličina slučaja potaknula je stvaranje multiagencijske radne skupine Enron, jedinstvenu mješavinu istražitelja i analitičara iz FBI-a, Službe za unutarnje poreze i kriminalističkih istraga, Komisije za vrijednosne papire i burze te tužitelja iz Ministarstva pravde .

Agenti su obavili više od 1.800 intervjua i prikupili više od 3.000 kutija dokaza i više od četiri terabajta digitaliziranih podataka. Zaplijenjeno je više od 164 milijuna dolara, do danas je oduzeto oko 90 milijuna američkih dolara za pomoć žrtvama. Dvadeset i dvije osobe osuđene su zbog svojih radnji povezanih s prijevaram, uključujući glavnog izvršnog direktora Enrona, predsjednika/glavnog operativnog direktora, glavnog financijskog direktora, glavnog računovođu i druge. Petogodišnja istraga dovela je do osude porote najviših dužnosnika Enrona. Kao glavni slučaj, njime se upravljalo na najvišim razinama FBI-a i Ministarstva pravosuđa, kao i Povjerenstva za vrijednosne papire. Pretraga korporativnog sjedišta na 50 katova je trajala devet dana, istražitelji su iskopali kritične dokumente i izašli s preko 500 kutija dokaza. Agenti stručnjaci za prikupljanje forenzičkih dokaza s računala - tim za računalnu analizu i odgovor - prikupili su preko četiri terabajta ekvivalentno 4.000 primjeraka enciklopedije podataka, uključujući e-poštu od preko 600 zaposlenika. U međuvremenu, Regionalni laboratorij računalne forenzike u Houstonu obradio je oko 30 terabajta podataka, dajući još više smisla papirnatom tragu i označavajući važne tragove istražiteljima. Financijski analitičari pročešljali su stotine bankovnih i brokerskih računa kako bi pratili lažne kupnje, što se pokazalo presudnim u osiguranju zabranjenih naloga, zaplijenivši više od 168 milijuna dolara imovine i podržavajući troškove trgovanja insajderima. (The FBI, 2006)

Slučaj Enron je jedan od najpoznatijih računovodstvenih prijevara iz 2001. godine koji je za sobom u propast poveo i mnoga druga poduzeća koja su tada bila s istim u poslovnom odnosu.

4.1.2. Slučaj „Toshiba Corporation“

Toshiba je svjetski lider i inovator u visokoj tehnologiji, diverzificirani proizvođač i prodavač naprednih elektroničkih i električnih proizvoda koji se protežu od informacijskih i komunikacijskih sustava, digitalnih potrošačkih proizvoda, elektroničkih uređaja i komponenata, elektroenergetskih sustava do industrijskih i socijalnih infrastrukturnih sustava i kućnih uređaja.

Do 2000. godine Toshiba je postala četvrti najveći svjetski proizvođač čipova i treći najveći proizvođač prijenosnih računala. Do tada je tvrtka bila organizirana u šest odjela. Informacijski i komunikacijski i industrijski sustavi bili su najveći odjel, za koji su zaslužni 30 posto prodaje. Digitalni mediji i Elektronički uređaji i komponente dva su odjela koja su svaki je činio preko 20 posto prodaje. Sustavi napajanja i kućanski uređaji činila otprilike 10 posto prodaje. Manje linije proizvoda obuhvaćale su šestu divizija, koja je činila preostalu prodaju. Ubrzo nakon toga, tvrtka ga je ponovno usmjerila korporativna strategija za stavljanje većeg naglaska na izgradnju nuklearnih elektrana, što je i bilo očekuje se da će ih prvenstveno voditi povećana potražnja u Kini i Sjedinjenim Državama. Toshiba Corporation je hvaljena tvrtka sa sjedištem u Japanu koja posluje s 10,12 milijardi ¥ tržišne kapitalizacije.

Ključni trenutci Toshiba Corporation financijske prevare:

1. travnja 2015. Toshiba otkriva da istražuje računovodstvene nepravilnosti
2. srpnja 2015. izvršni direktor Hisao Tanaka dao je ostavku zbog računovodstvenog skandala u iznosu od 1,3 milijarde dolara
3. prosinca 2016. Toshiba upozorava na otpis višemilijardskih dolara na američku nuklearnu ruku
4. veljače 2017. grupa pokušava zaustaviti štetu nakon otpisa nuklearne energije od 6,3 milijarde dolara
5. ožujka 2017. Toshiba objavljuje prodaju Westinghouse, svoju američku nuklearnu jedinicu.

Tijek i radnje u slučaju „Toshiba Corporation“:

- pronalazak precijenjene dobiti u vrijednosti 2,6 milijardi USD
- otkrivanje kreativnih računovodstvenih prilagodbi u vrijednosti 1,9 milijuna USD
- namjerno podcjenjivanje troškova što implicira smanjenje rashoda i povećanje dobiti

- ne uvrštavanje goodwilla u razdoblju 2008.-2014.
- zastarjela imovinu i zalihe prikazane su po puno većoj vrijednosti od stvarne
- nepravilna odgoda troškova
- odgoda primitaka faktura od strane dobavljača
- lažno povećanje cijene vlastitih proizvoda
- ostavke visokih dužnosnika
- uklonjena iz burzovnog indeksa koji kao takav predstavlja najuspješnije tvrtke Japana (Belak, 2017:172-183)

4.2. Ponzijeva shema

Ponzijeve sheme (piramidalne sheme) su lažna ulaganja u kojima se povrat ranijih ulagača plaća iz doprinosa kasnijih ulagača. Ljudi se mogu uvući u Ponzijeve sheme bez "teške prodaje", sve dok počinitelj može stvoriti dojam vjerodostojnosti, često kroz osobnost i karizmu. Ponzijeve sheme nazvane su po Charlesu Ponziju, koji je 1920. godine obećao investitorima da će udvostručiti svoj novac u 90 dana kupnjom stranih poštanskih kupona. Njegova prvotna ulaganja činio se uspješnim jer je ranijim investitorima platio obećani povrat; međutim shema u konačnici raspletan kad nije bio u mogućnosti platiti kasnijim investitorima. Elementi Ponzijeve sheme uključuju:

- (1) depozite investitora,
- (2) malo ili nimalo legitimne poslovne operacije,
- (3) malu ili nikakvu poslovnu dobit ili zaradu i
- (4) izvor povrata ranijim ulagačima iz gotovine primljene od novih ulagača. (Tsai, 2009)

4.2.1. Slučaj „ZZZZ Best“

ZZZZ Best bila je tvrtka za čišćenje tepiha koju je u Inglewoodu u Kaliforniji 1982. godine osnovao tada 16-godišnji Barry Minkow, dok je još bio u školi. Tvrtka se u početku borila za opstanak. Minkow je opstao samo sudjelujući u prijeverama s kreditnim karticama, kradući novac od rođaka i provodeći provale kako bi naplatio osiguranje. Međutim, činilo se da je tvrtka pronašla način da zaradi velike količine novca kad se razgranala u restauraciju tepiha. Očigledni uspjeh ovog posla omogućio je ZZZZ Best plutanje do 1986. godine, dosegnuvši vrhunac tržišne kapitalizacije od 280 milijuna dolara. (Partridge, 2019)

ZZZZ Best bio je poput Ponzijeve sheme jer je tvrtka morala neprestano dobivati nove ulagače koji će u nju ulagati novac za pokrivanje dugova koje je Minkow izgradio od prethodnih ulagača. Minkow je posudio od Petera kako bi platio Paulu. Minkow je jednostavno morao ostati na površini dok dvije godine ne isteknu, mogao je svima isplatiti i očistiti se svoje prošlosti. Inicijalna javna ponuda dionica ZZZZ Best prikupila je 15 milijuna dolara, što je Minkowa učinilo najmlađom osobom koja je vodila tvrtku putem inicijalne javne ponude u povijesti Wall Streeta. Isplativši novac, Minkow je želio ZZZZ Best učiniti "General Motorsom u poslu čišćenja tepiha". Minkow je koristio masivnu televizijsku kampanju kako bi proširio svoje poslovanje širom Kalifornije, te u Arizonu i Nevadu. Kao rezultat stalnog širenja tvrtke, do 1987. godine ZZZZ Best imao je preko 1000 zaposlenika. Cijena dionice popela se na 18 dolara po dionici, čime je ZZZZ Best kapitalizirao 280 milijuna dolara, a Minkow vrijedan više od 100 milijuna dolara. Ipak, ZZZZ Best i dalje je imao problema s novčanim tijekom budući da je legitimna strana poslovanja generirala samo 15% prihoda tvrtke. Potencijalno rješenje za probleme s novčanim tijekom Minkowa bila je kupnja KeyServa, ovlaštenog čistača tepiha.. KeyServ bio je dvostruko veći od ZZZZ Best, ali to nije spriječilo tvrtku da krene naprijed s kupnjom KeyServa za 25 milijuna dolara. Minkow je otišao kod Drexela Burnhama Lamberta da izda junk obveznice za financiranje akvizicije. S akvizicijom KeyServ-a, Minkow bi mogao pokriti svoje tragove, otplatiti svoje loše dugove i postati izvršni direktor legitimnog i uspješnog poslovanja. Minkowove ambicije tu nisu završile. Nakon što je apsorbirao KeyServe, Minkow je planirao preuzeti ServiceMaster, lidera u industriji, u neprijateljskom preuzimanju i proširiti se na Ujedinjeno Kraljevstvo. Nije usluga restauracije bila u potpunosti izmišljena. Minkow je stvorio lažnu tvrtku Interstate Appraisal Services, koja se predstavljala kao klijent ZZZZ-a Best. Da bi posao nastavio teći, Minkow je uzimao zajmove od raznih sumnjivih brojki i prebacivao novac između bankovnih računa, u shemi u Ponzijevom stilu. Ova je obmana bila dovoljno uvjerljiva da su mu banke mogle posuditi dovoljno novca ne samo za potporu reklamnom blitzu, već i da se približi preuzimanju KeyServa, konkurenta. Do svibnja 1987., uoči preuzimanja, Los Angeles Times objavio je članak u kojem se detaljno navodi da je Minkow prethodno sudjelovao u lažnim optužbama u vrijednosti od 72.000 američkih dolara. Zbog toga su banke povukle svoje kreditne linije, investicijski bankari koji su nadzirali posao akvizicije KeyServa prisilili su na trenutno odgađanje. Istodobno je otkriveno da su izmišljeni neki veći ugovori o restauraciji za koje je ZZZZ Best tvrdio da ih je dobio. Do srpnja Minkow je dao ostavku na mjesto izvršnog direktora, a godinu dana kasnije bio je zatvoren zbog raznih slučajeva prijave. (Partridge, 2019)

Upozoravajući znakovi u slučaju „ZZZZ Best“ prema (Belak, 2017:332):

- iznosi navedeni u ugovorima o osiguranju za obnavljanje su bili nerealno visoki
- gotovo svi ugovori o obnovi zgrada bili su sklopljeni s istom strankom
- interne kontrole bile su potpuno neučinkovite
- velike bruto profitne marže bile su znatno iznad uobičajene profitne marže za restauratoru industriju
- veliki dio ugovora tvrtke o obnovi zgrada dogodio se u vrijeme planirane ponude dionica.

4.3. Prijevare od strane zaposlenika

Akteri u prijevarama od strane zaposlenika su većinom visokopozicionirani menadžeri koji uživaju povlastice punog povjerenja. U slučaju „Koss Corporation“ tvrtka je oštećena za 15,5 milijuna USD, a u slučaju „Alberta Motor Corporation“ za 8,2 milijuna USD.

4.3.1. Slučaj „Koss Corporation“

Sujata Sachdeva („Sachdeva“), bivša glavna Kossova računovodstvena tajnica, i potpredsjednica financija, te Julie Mulvaney ("Mulvaney"), bivša Kossova viša računovođa, angažirala se u širokoj računovodstvenoj prijeveri kako bi prikrila Sachdevinu pronevjeru Kossa od preko 30 milijuna dolara. Godišnji ukradeni iznosi bili su značajni u odnosu na Kossovu prodaju i dionički kapital. Primjerice, tijekom fiskalne 2009. godine Sachdeva je ukrala približno 8,5 milijuna američkih dolara, dok je Koss prijavio ukupnu prodaju od oko 41,7 milijuna američkih dolara i zadržanu dobit od oko 17,1 milijun američkih dolara na kraju godine. Sachdeva i Mulvaney uspjeli su sakriti značajne malverzacije u Kossovima financijskim evidencijama dijelom i zato izvršni direktor Michael J. Koss nije na odgovarajući način održavao interne kontrole kako bi razumno osigurao točnost i pouzdanost financijskog izvještavanja. Iako je Kossova politika unutarnjih kontrola zahtijevala da Michael J. Koss odobri račune od 5000 USD ili više za plaćanje, njezine kontrole nisu spriječile Sachdevu i Mulvaney da obrađuju velike žičane doznake i blagajničke čekove izvan sustava potraživanja kako bi platili osobne kupnje Sachdeve bez traženja ili dobivanja odobrenja Michaela J. Kossa. Kao rezultat toga, Sachdeva je, uz pomoć Mulvaney, uspjela pokrenuti i odobriti elektroničke prijenose sredstava Koss-a svojim osobnim vjerovnicima u ukupnom iznosu od približno 16,3 milijuna USD, te naručiti blagajničke čekove koji se plaćaju tvrtkama s

kreditnim karticama i njezinim određenim primateljima u ukupnom iznosu od oko 15,5 milijuna USD. Kossovi računalni računovodstveni sustavi bili su stari gotovo 30 godina, a pristup računovodstvenim sustavima nije se mogao zaključati krajem mjeseca i nije bilo revizijskog traga. Stoga su Sachdeva i Mulvaney mogli izvršiti neotkrivene promjene nakon zatvaranja knjiga i zaobići unutarnju kontrolu koja je zahtijevala da Michael J. Koss odobri te promjene. (U.S. Attorney's Office, 2010)

„Ukradeni novac prikriven je smanjivanjem:

- prihoda od prodaje
- troškova za prodanu robu
- potraživanja od kupaca
- administrativnih troškova i
- gotovine na računima.“ (Belak, 2017:442)

4.3.2. Slučaj „Alberta Motor Association“

Jim Gladden radio je kao potpredsjednik informacijske tehnologije za Alberta Motor Association i počeo je obavljati te skupe kupnje poput kuća za odmor i automobila koji su bili veći od njegove godišnje plaće od 210 tisuća dolara godišnje. Tijekom 3 godine ukrao je oko 8,2 milijuna dolara. Potpredsjednik je bio samo posljednjih 18 mjeseci, ali je u AMA radio 8 godina.. Kuću je kupio za 1,6 milijuna dolara, kuću za odmor kupio je za 520 tisuća dolara. Također je uložio u poslovnu zgradu vrijednu 5 milijuna dolara u Edmontonu.. Njegova prva devizna doznaka bila je na 109 tisuća dolara. Gladden je imao puno ovlaštenje da odobri isplate koje mu je dao AMA. Gladdenu je poslano 55 računa. Sve su to bile lažne fakture. Ova se prijevara dogodila između 2013. godine i 2016. godine. Otkaz je dobio u srpnju 2016. godine, a na sudu su povratili 3 milijuna dolara. Samo 8 dana nakon otkaza, odvjetnik je kontaktirao Gladdena koji je dobio pet godina zatvora. (CBC, 2016)

Slijed događaja prijave zaposlenika u slučaju „Alberta Motor Association“:

- Gladden je imao povjerenje tvrtke te je tako mogao odobravati plaćanja računa za robe ili usluge, ali isključivo odjela koji je radio s informatičkom tehnologijom
- izmislio je lažne račune na kojima su se iznosi kretali od 30.000 USD do 450.000 USD

- koristio je izravne elektroničke transfere kako bi prebacio novac na svoje privatne račune koje je imao u Sjedinjenim Američkim Državama i u Kini. (Belak, 2017:450)

4.4. Banke i druge financijske institucije

Ovaj dio istraživanja je baziran na proučavanju financijskih prijevara koje se odvijaju u bankama i drugim financijskim institucijama. Slučaj „MF Global“ je orijentiran na malverzaciju brokerske kuće MF Global, a bustout shema predstavlja financijsku prijevaru na bankama gdje su akteri korisnici bankarskih usluga.

4.4.1. Slučaj „MF Global“

MF Global bio je brokerska kuća (trgovac terminskim provizijama, FCM) koji nude usluge obračuna i izvršenja. Imao je ambicije postati tvrtka za financijske usluge. Problematične transakcije prema (Belak, 2017:430-432) mogu biti opisane ovako:

- novac s računa klijenata neovlašteno je i nepravilno iskorišten za pokriće gubitaka na okladama koje su se odnosile na obveznice europskog javnog duga
- neovlašteni prijenos novca s računa klijenata na račun „MF broker-diler“ u svrhu pokrivanja gubitaka nastalih trgovanjem za vlastiti račun
- izloženost portfelja rizičnih državnih obveznica nekih europskih zemalja iznosila je 14% i bila veća od ukupnog kapitala 4,5 puta, što govori o neadekvatnosti kapitala
- na računima klijenata nedostajalo je novca u vrijednosti 1,2 milijarde USD
- gubitci koje su pretrpjeli kupci tvrtke iznosili su oko 1,6 milijarda USD
- dokumentacija o kretanju novca između tvrtke i njezinih podružnica je bila neuredna
- izdavane su lažne potvrde o internim kontrolama
- nezakonito su iskorištavali sredstva klijenata
- 31. listopada 2011. godine proglašava stečaj.

Zaključak sudskog postupka ne krivi zaposlenike za financijsku prijevaru nego se slučaj pripisuje tržišnim rizicima koji su prisutni. Klijenti koji su uložili svoje novce su na kraju ipak uspjeli dobiti većinu novca nazad što nije bio slučaj u velikoj većini financijskih prijevara.

4.4.2. Bustout shema

Bustout shema je vrsta prijevare s kreditnom karticom u kojoj se pojedinac prijavljuje za kreditnu karticu, uspostavlja uobičajeni obrazac korištenja i solidnu povijest otplate, zatim

nakuplja brojne troškove i maksimalizira karticu bez namjere plaćanja računa. Bustout se sastoji od početne faze u kojoj pojedinac radi na razvoju povjerenja izdavatelja kartice i snažnog kreditnog profila s ciljem otvaranja brojnih računa i primanja kreditne linije kako bi se osiguralo više sredstava za drugu fazu prijave, gdje pojedinac vrši transakcije koje ne planira otplatiti. (Kagan, 2019)

Jae Homm Chung je izveo bustout shemu 2013. godine kada je povećao stanje na svome računu lažnim čekovima, dok bi banka primijetila da čekovi nemaju pokriće, novac je bio transferiran na druge bankovne račune. Krivotvorenim čekovima uspio je izvući oko 15 milijuna USD zajedno sa svojim pomagačima. (Belak, 2017:437)

4.5. Slučaj „Agrokor“

„Agrokor koncern (od 2019. Fortenova grupa), hrvatska prehrambena kompanija sa sjedištem u Zagrebu. Razvila se iz privatne tvrtke za proizvodnju i trgovinu cvijećem koju su 1976. osnovali Ante i Ivica Todorić. Od 1989. strukturirana je kao d.d., a od 1995. posluje pod sadašnjim imenom. Osnovna joj je djelatnost upravljanje društvima te proizvodnja, trgovina i distribucija poljoprivrednih i prehrambenih proizvoda. U sastavu je Koncerna više od 20 tvrtki iz Hrvatske i regije.“ (Hrvatska enciklopedija, 2021)

„Opis računovodstvenih nepravilnosti u „Agrokoru“ prema nalazima revizije:

- neiskazane obveze po kreditima iznose 2,9 milijardi kn
- neprikazani operativni i financijski troškovi iznose 2,3 milijarde kn
- neadekvatno klasificiranje kredita u kapitalne rezerve iznosi 1 milijardu kuna
- precijenjeni prihodi iznose 3,5 milijardi kuna
- konsolidirani gubitak je znatno veći od prikazanog i iznosi 11,04 milijarde kuna
- ukupne obveze su veće od prikazanih i iznose 56,28 milijardi kuna
- gubitak iznad visine kapitala znatno je veći od prikazanog i iznosi 14,5 milijardi kuna
- postojao je tranzitni račun za troškove kako bi se troškovi sakrili od revizora
- veliki iznosi privatnih troškova terećeni su na poslovne troškove
- pozajmice novca vlasniku tvrtke bile su problematične u mnogim aspektima, posebno zbog toga što nisu vraćene
- izbjegavani su nužni otpisi imovine kako bi se smanjili troškovi
- financijski izvještaji bili su lažirani zbog toga što su prikazivali bolje poslovne rezultate od stvarnih.“ (Belak, 2017:651-652)

Slučaj „Agrokor“ utjecao je na nacionalnu ekonomiju u Republici Hrvatskoj i za sobom u propast povukao većinu svojih poslovnih partnera. Tvrtka je izvodila razne malverzacije u financijskim izvještajima kao što je navedeno u popisu iznad. Negiranje svih optužbi je i dalje u tijeku od strane rukovodećih zaposlenika.

5. Rasprava

Ovaj diplomski rad je istraživačke prirode. Kroz istraživanje same definicije rada prikupljeni su brojni izvori o forenzičnom računovodstvu i forenzičnoj reviziji. Bez postojanja forenzičnog računovodstva i forenzične revizije ne bi bilo ni detekcija financijskih prijevара. Forenzično računovodstvo je širi pojam od forenzične revizije i kao takav u sebi sažima više disciplina, dok forenzična revizija nastaje iz forenzičnog računovodstva. Kao što je navedeno u teorijskom dijelu rada, forenzični računovođa može rješavati razne vrste sudskih sporova, od kompleksnih analiza i istraživanja prijevара u velikim korporacijama do svakodnevnih sudskih sporova poput brakorazvodnih sporova. Sama univerzalnost posla forenzičnog računovođe implicira usku povezanost s brojnim drugim disciplinama. Povezanost forenzičnog računovodstva s financijskim računovodstvom očituje se u razumijevanju glavnih funkcija financijskog računovodstva kao što su: obrada knjigovodstvene dokumentacije, klasificiranje te izrada financijskih izvještaja. Bez poznavanja financijskog računovodstva, forenzični računovođa ne bi bio kompetentan nadzirati računovodstveni sustav promatranog poslovnog subjekta. Nadalje, povezanost forenzičnog računovodstva s kontrolingom se najbolje pokazuje u poklapanju ključne funkcije ovih dviju disciplina, a to je nadziranje. Prilikom postupka detekcije prijevара koriste se velike količine podataka za obradu i prilikom iste se koriste statistički alati te je tu vidljiva povezanost forenzičnog računovodstva sa statistikom. Forenzična revizija ne bi postojala bez forenzičnog računovodstva te je ona zapravo opsežna istraga potencijale prijevара s ciljem prikupljanja dokaza koji su iskoristivi u sudskom postupku.

Osnove od kojih polaze analize prilikom sumnje na prijevaru su unutarnji i vanjski pokazatelji lažiranja financijskih izvještaja. Obično se u praksi prvo detektirani opći vanjski pokazatelji te se u slučaju postojanja nepravilnosti raščlanjuju i analiziraju unutarnji pokazatelji. Primjeri vanjskih pokazatelja su neobične i nelogične promjene u strukturi računa dobiti i gubitka, nelogične promjene na stavkama amortizacije te veliki neočekivani gubitci, a primjeri unutarnjih pokazatelja su neobično velik broj računa u odnosu na veličinu i djelatnost poslovnog subjekta, neobični računi s povezanim poduzećima te neobični manjkovi na zalihama. Jedan od vanjskih pokazatelja je i zarada prije kamata, poreza, deprecijacije i amortizacije ili EBITDA, stavljanjem u odnos duga i EBITDA-u može se procijeniti nalazi li se poslovni subjekt u dobroj financijskoj situaciji, u sivoj zoni s potrebnim oprezom ili je moguć financijski slom poslovnog subjekta. Poželjniji je što niži odnos duga i zarade prije kamata, poreza, deprecijacije i amortizacije.

Proučene financijske prijevare su klasificirane u četiri skupine te svaka ima svoje posebnosti i ne može se povući jedinstveni zaključak. Slučaj „Enron“ je najzahtjevniji slučaj za razumjeti, a prijevare je pojednostavljeno odrađene skrivanjem troškova u subjekte posebne namjene. Slučaj „Toshiba Corporation“ je također izvršen lažiranjem financijskih izvještaja, povećavanjem cijene vlastitih proizvoda i slično. Oba navedena slučaja su povećavala cijenu dionica aktera financijskih prijevare. Slučaj orijentiran na Ponzijevu shemu je slučaj „ZZZZ Beast“ jer je tvrtka morala neprestano dobivati nove ulagače koji će u nju ulagati novac za pokrivanje dugova koje je Minkow izgradio od prethodnih ulagača. Prijevare od strane zaposlenika, odnosno slučaj „Koss Corporation“ i slučaj „Alberta Motor Association“, su bile provedene kroz financijske izvještaje poslovnih subjekata te su tako oštetili poslovne subjekte na više milijuna dolara. Slučaj „MF Global“ je slučaj u kojoj je brokerska kuća prevarila svoje klijente iako za to nije kazneno terećena, ali je novac većinom vraćen klijentima. Bustout shema je oblik prijevare izvršen na bankama u ovom slučaju kroz krivotvorene čekove. Najpoznatija prijevare u Republici Hrvatskoj, slučaj „Agrokor“, je izvršena putem lažiranja financijskih izvještaja. Većina promatranih prijevare odvijala se putem manipulacija u financijskim izvještajima poslovnih subjekata.

6. Zaključak

Forenzično računovodstvo vuče korijene još iz davne prošlosti, ali točniju definiciju dobiva početkom 20. stoljeća. Ono se može definirati kao korištenje revizijskih i istražnih vještina za ispitivanje financijskih izvještaja u pripremi za upotrebu na sudu. Međutim, postoji mnogo načina i varijacija posla koji se mogu iskoristiti, a koji se ne moraju nužno uskladiti s tim opisom. Forenzičnog računovođu može se angažirati da radi sve, on se koristi, računovodstvenim, istražnim i revizorskim znanjem te mora posjedovati posebne vještine poput poznavanja kriminalistike, djelovanje u stresnim situacijama, iskustvo u svjedočenjima te integritet. Forenzično računovodstvo se može podijeliti u tri područja djelovanja, a to su forenzično računovodstvo za porezne potrebe, za upravne i administrativne potrebe te za pravne potrebe. Rizik od ilegalnih aktivnosti u gospodarskom subjektu je uvijek prisutan zato menadžeri koriste forenzično računovodstvo u svrhu provjere legitimnosti i same kontrole. Korisnici forenzičnog računovodstva za pravne potrebe su većinom sudovi te se tu koristi forenzična ekspertiza koja se sastoji od istrage, ispitivanja i procjene. Porezne uprave su korisnici forenzičnog računovodstva za porezne potrebe, one detektiraju zakonski nedopušteno ne plaćanje poreza i doprinosa, te su takvi dužnici u Republici Hrvatskoj javno objavljeni.

Forenzična revizija proizlazi iz forenzičnog računovodstva te za nju ne postoji jedinstvena definicija zbog različitosti zakonodavstva i kulture od zemlje do zemlje. Glavni cilj forenzične revizije je detektiranje činjenica za rješavanje trgovačkih ili pravnih sporova. Nije obvezna za provedbu nego se provodi na osnovanim sumnjama ili anonimnim dojava o mogućnosti postojanja prijevare. Forenzična revizija se odvija u nekoliko faza, prva faza je pokretanje istrage zatim slijedi određivanje teorije prijevare, sastavljanje plana istrage, prikupljanje dokaza i završna faza je provođenje intervjua s potencijalnim svjedocima. Forenzična revizija nije obvezna kao interna revizija.

Forenzični računovođa mora posjedovati stručne certifikate i tehničke kvalifikacije kako bi obavljao posao prikupljanja dokaza koji će biti korišteni u sudskom postupku koji se vodi protiv gospodarskog subjekta koji je mogući počinitelj financijske prijevare. Osim dobrog poznavanja financijskog računovodstva, forenzični računovođa mora poznavati alate forenzične analize, imati iskustva u provođenju forenzičnih istraga i u svjedočenju te mora biti objektivan i nepristran. Vrste forenzičnih računovođa su državni inspektori, interni revizori, komercijalni računovodstveni forenzičari i sudski vještaci.

Postoje institucije koje se bave rješavanjem financijskih prijevara na državnoj, ali i na međunarodnoj razini. Državne institucije koje su orijentirane na financijske prijevare su USKOK i pravna regulativa koja se odnosi na prijevare, međunarodne institucije i organizacije koje djeluju protiv financijskih prijevara su Committee Of Sponsoring Organizations Of The Treadway Commission (COSO) i Europski ured za borbu protiv prijevara (OLAF).

Promatrane financijske prijevare nemaju jedinstveni zaključak jer je svaki poslovni subjekt drugačije prirode. Tvrtka Enron je lažirala financijske izvještaje koje je predstavljala kreditnim institucijama i eksternim revizorima te je vršila prijenos dugova u subjekte posebne namjene. Tvrtka Toshiba Corporation je imala razne kreativne računovodstvene prilagodbe, namjerno podcjenjivanje troškova te precijenjenu dobit. U Ponzijevoj shemi tvrtka „ZZZZ Best“ je u ugovorima s partnerima imala nerealno visoke iznose te su svi ugovori za održavanje zgrada bili sklopljeni s istom „strankom“. Tvrtka Koss Corporation je oštećena od strane svojih zaposlenika koji su ukradeni novac prikriili smanjivanjem administrativnih troškova, smanjivanjem prihoda od prodaje i smanjivanjem potraživanja od kupaca. U slučaju „Alberta Motor Association“ zaposlenik je izmislio lažne račune za fiktivne proizvode i usluge te je koristio elektronski prijenos sredstava na svoje privatne račune.

Brokerska kuća MF Global je oštetila svoje klijente, trgujući s njihovim sredstvima i pokrivajući gubitke u svojim financijskim izvještajima s tim istim sredstvima, novac je većinom vraćen klijentima. Banke su prevarene u bustout shemi u kojoj klijenti „pumpaju“ sredstva na računu koja uopće nemaju, u promatranom slučaju sredstva su lažirana krivotvorenim čekovima bez pokrića. Neiskazane obveze po kreditima, precijenjeni prihodi te privatni troškovi predstavljeni kao poslovni su detektirani u slučaju „Agrokor“.

Hipoteza da su sve promatrane financijske prijevare utemeljene na financijskim izvještajima se odbacuje jer u slučaju bustout sheme akteri su klijenti financijske institucije koji ne mogu utjecati na financijske izvještaje.

LITERATURA

1. Akenbor, C. O., & Ironkwe, U. (2014). Forensic auditing techniques and fraudulent practices of public institutions in Nigeria. *Journal of Modern Accounting and Auditing*, 10(4).
2. Belak, V. (2011). *Poslovna forenzika i forenzično računovodstvo: Borba protiv prijevare*. Belak Excellens.
3. Belak, V. (2017). *Lažiranje financijskih izvještaja, prijevare i računovodstvena forenzika*. Zagreb: Belak excellens d.o.o.
4. Budimir, N., (2017). Forenzično računovodstvo i forenzična revizija. *Zbornik radova Veleučilišta u Šibeniku*, str. 101-113.
5. CBC, (2016). Lawsuit alleges Alberta Motor Association victim of \$8.2-million fraud. Dostupno na: <https://www.cbc.ca/news/canada/edmonton/lawsuit-alleges-alberta-motor-association-victim-of-8-2-million-fraud-1.3710363> [Pristupljeno 27. travanj 2021.].
6. COSO, (2021). Welcome to COSO. [Dostupno na: <https://www.coso.org/Pages/default.aspx> [Pristupljeno 27. travanj 2021.].
7. Dreyer, K., (2014). *A History of Forensic Accounting*, Grand Valley: Honors Projects. 296.
8. Skalak, S. L., Golden, T. W., Clayton, M. M., & Pill, J. S. (2011). *A guide to forensic accounting investigation*. John Wiley & Sons.
9. Hrvatska enciklopedija, (2021). Agrokor koncern. Dostupno na: <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=888> [Pristupljeno 28. travanj 2021.].
10. Kagan, J., (2019). Bust-Out. Dostupno na: <https://www.investopedia.com/bust-out-definition-4684002> [Pristupljeno 26. travanj 2021.].
11. Kilkovac, A., (2008). Faze procesa forenzične revizije: Računovodstvo i financije. *Računovodstvo i financije*, str. 80-85.
12. Koletnik, F. (2007), *Forenzičko računovodstvo*, Savez računovodstvenih i revizorskih delatnika Slovenije. Maribor.
13. MSFI 10, (2013). MSFI 10 (Međunarodni standardi financijskog izvješćivanja), s.l.: Narodne novine.
14. OLAF, (2021). *Europski ured za borbu protiv prijevare*. Dostupno na: https://ec.europa.eu/anti-fraud/home_hr [Pristupljeno 27. travanj 2021.].
15. Partridge, M., (2019). MoneyWeek: Great frauds in history: ZZZZ Best, Dostupno na: <https://moneyweek.com/503094/great-frauds-in-history-zzzz-best> [Pristupljeno 27. travanj 2021.]

16. Singleton, T. W. (2010). Fraud auditing and forensic accounting (Vol. 11). John Wiley & Sons.
17. Smith, G. S. & Crumbley, D. L., (2009). Defining a forensic audit. Journal of Digital Forensics, Security and Law.
18. Smith, R., (2018). The Enron Scandal, Stanford University. Dostupno na: <http://large.stanford.edu/courses/2018/ph240/smith1/> [Pristupljeno 27. travanj 2021.]
19. Šestanović, A. & Palac, T., (2008).. Interdisciplinarna obilježja forenzičnog računovodstva. FIP - Financije i pravo, str. 33-51.
20. The FBI, 2006. Crime in the Suites - A Look Back at the Enron Case. Dostupno na: https://archives.fbi.gov/archives/news/stories/2006/december/enron_121306 [Pristupljeno 22. ožujak 2021].
21. Travelja, D., 2015.. Manipulacije zaradama kao prijevorni oblik financijskog izvještavanja, Pula: Sveučilište Juraja Dobrile u Puli.
22. Tsai, M. (2009). Rampant Ponzimonium: A guide to surfing the wave of Ponzi scheme litigation. Bankruptcy Litigation, 15, 1-14.
23. U.S. Attorney's Office, 2010. Former Koss Corporation Executive Charged in \$31 Million Dollar Fraud, The FBI.
24. USKOK, 2021.. O USKOK-u. Dostupno na: <http://www.dorh.hr/Default.aspx?sec=607> [Pristupljeno 27 travanj, 2021.]

Popis slika

Slika 1. Povezanost forenzičnog računovodstva i ostalih disciplina	6
Slika 2. Karakteristike forenzične revizije	12
Slika 3. Detekcija sumnjivih stavki	17

Popis tablica

Tablica 1. Oblici povećanja prihoda Izvor: Izrada autora na osnovu podataka	19
Tablica 2. Vrijednosti za odnos DUG / EBITDA.....	21